Din Trecutul Nostru

1935

P
I
2498

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

P. 2498

ANUL III. No. 25—27 Octombrie—Decembrie 1935

1935

ETERIA

DE

GHEORGHE G. BEZVECONNAI.

Pribegiții lui Ipsilanti-Voevod. Familia Katacazi. Răscoala lui Alexandru Ipsilanti. Prinții Cantacuzino. Boierii la Chișinău. Poetul Pușkin despre Eteria. Adnotările lui I. P. Liprandi. Negruzzi, Pușkin și Calipso. Duhovnicii Răsăritului în eparhia Basarabiei. Noul element grecesc. Cronica.

REVISTĂ ISTORICĂ

DEDICATĂ MEMORIEI MULT REGRETATEI SOFIA BEZVECONNAIA

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI
BIBLIOTECA ... N. IORGA
P. 2498
16214

Chișinău. — Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

DIN TRECUTUL NOSTRU...
Revistă istorică dedicată memoriei mult regretatei Sofia Bezveconnaia.

ETERIA.

Deşi perioada Eteriei este una din cele mai interesante pentru istoria secolului XIX, totuşi ea este puţin cercetată de oamenii de ştiinţă ai Ţării noastre. Cu atât mai puţin este cunoscut, cronicarilor Moldo-Vlahiei, centrul principal de pornire şi retragere a eteriştilor şi a adversarilor lor — Basarabia. Eroii Principatelor, imediat ce trec Prutul, parcă se prăbuşesc într'o lume nouă, se pierd din orizontul scriitorilor români.

Prin schiţele de mai jos nu facem deaceea altceva, decât contribuim la cunoştinţele generale despre Basarabia şi Basarabenii, cari merită o atenţie mai mare din pricina rolului lor însemnat în treburile Principatelor. Basarabia—*ţara mântuirii* a multor oameni de nădejde ai României Mari.

Numerele aceste ale revistei noastre, deşi ar trebui să fie însoţite de o mulţime de clişee extrem de preţioase, apar, din cauza *lipsei de fonduri*, neilustrate. In asemenea condiţiuni, fără sprijinul material al acelora în a căror datorie este aceasta, revista noastră nu va putea să existe. — Luaţi aminte!

Pribegiţii lui Ipsilanti—Voevod.

Fenomenul cel mai caracteristic, politic, din peninsula Balcanică, la începutul decadei a treia a secolului trecut, a fost mişcarea „*zaverei*", pornită de membrii societăţii secrete filo-elene, *Eteria Prietenească*, care a luat naştere în Europa pe vremea congresului dela Wiena. Scopul ascuns al societăţii era reînfiinţarea imperiului grecesc în Balcani, iar nădejdile eteriştilor se 'ndreptau către Rusia, unde confratele lor, Capo d'Istria, era ministru al afacerilor străine.

Războiul Dunărean (1806—12), ca şi luptele anterioare între Ruşi şi Turci, a avut ca urmare emigrarea multor boieri din Moldo-Vlahia în Rusia. In fruntea celor

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

pribegiți s'a pus fanariotul *Constantin Ipsilanti*,[1] care între anii 1799—1806 ocupa scaunul domnesc al Principatelor la Iași, apoi la București. Refugiații l-au urmărit la Petersburg și Kiev, unde Constantin-Vv. decedă în 1816.

Un strănepot al lui Ipsilanti, *A. V. Necliudov*, povestește că, după armistițiul, încheiat între Ruși și Turci în urma tratatului dela Tilsit, Sébastiani, ambasadorul lui Bonaparte la Constantinopol, insistă (inexact!) ca Turcii să retrocedeze lui Constantin-Vv. scaunul domnesc al Moldo-Vlahiei, de altfel condusă de dânsul — formal — sub ocupația rusească din timpul războiului Dunărean. Reînscăunat în 1807,— zice Necliudov — Ipsilanti abia în 1809 s'a reîntors în Valahia, iar până atunci locul său era ținut de caimacamii: *Anton Katacazi*[2] *și Teodor Negri*. Cu fiii caimacamilor acestora, Constantin Katacazi și *Alexandru Negri*,[3] s'au măritat fiicele lui Ipsilanti, Domnițele Ecaterina și Elena.

Precum am semnalat mai sus, pe atunci politica externă a Rusiei era condusă de Capo d'Istria. Nefiind rus de baștină și fără să aibă legături în corpul diplomatic al Rusiei, recrutat din mijlocul Rușilor, Germanilor și Francejilor, acesta a căutat să obțină concursul prietenilor lui Al. Sturdza și C. Ipsilanti, devotații săi. Astfel s'au ivit primii diplomați greci în slujba Rusiei: contele Neculai Mavrikievici *Bulgari*, originar din Corfu: doi frați *Negri*; *Minciaki*, prin anii 1824—25 rezident la Constan-

1. *Despre origina familiei Ipsilanti, se zice că se coboară dintr'un oarecare Chiriac din Trebizonda, care trăește acolo pela 1613. Fiul său, Constantin este strămoșul familiei Ipsilanti, celălalt — Dumitru — al familiei Moruzi, iar al treilea — Hagi-Sava — al familiei Hangerli. Numele de Ipsilanti provine dela satul Ipsala, iar acel de Moruzi — dela satul Moruzanda, fără să aibă ceva comun cu împărații din Casa Comnen. I. Filitti. Arhiva Gh. Cantacuzino. București. 1919.*

2. *S'a păstrat o tradiție că Anton Katacazi era „doftorul" lui Ipsilanti.*

3. *Alexandru Feodorovici Negri, arheolog și diplomat, dragoman principal pe lângă amiralul Greig în războiul cu Turcii (1828—29). A murit în vârsta de 70 ani, în 1854, lăsând câteva opere scrise. Vidi: „Bessarabiana", de P. Draganov. Chișinău. 1912.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

tinopol; Ivan Emanuilovici *Persiani*, rezident la Atena (1844—56), plenipotențiar la Hanovra; *Katacazi*, despre care vorbim mai jos; Alexandru *Vlangali*,[1] consul g-l la Belgrad, plenipotențiar la Peking, sub-secretar la ministerul de externe, ambasador la Roma; Const. *Rodofinikin*, de naștere din Morea, un diplomat erudit, director al departamentului Asiei, despre care am avut ocazia să amintim odată;[2] lt.-col. Iacov *Barozzi* și alții.

Din a doua generație a acestor diplomați făcea parte de ex. fiul lui I. Persiani, *Alexandru*, între anii 1877-93 plenipotențiar la Belgrad, sau—*Mih. Const. Onu*, primul dragoman și consilier al ambasadei la Constantinopol, plenipotențiar la Atena, cunoscător profund al Orientului. Colegul său, Kimon Alkviadovici *Arghiropol*,[3] a fost plenipotențiar la Cettigne și Teheran, sfetnic principal al ministerului. Amintim pe *Aristid Dabija*, consul g-l la Azerbaigean, în 1894 recunoscut *prinț* în Rusia, după meritele strămoșilor, printre cari Dimitrie Dabija era bunicul său. Urmează diplomații basarabeni, ambasadorii *Cantacuzino*, *Nelidov*, *Krupenski*, cari se ridică pe alte căi, apoi—*Moruzi*, *Stuart*, în fine—consulii generali: *Kira-Dinjan*, *Neaga*, *Celebidaki* ș. a.

Primii dintr'aceștia, în majoritate, au fost prezentați la Curtea Imperială a Rusiei de către Constantin Ipsilanti, prin stăruința căruia li s'au hărăzit rangurile, pe care ei nu le puteau avea în patria lor sau la Constantinopol.

---

1. *Fiul lui Gh. Vlangali, însurat cu o Mano, medicul ambasadei ruse din Constantinopol pe vremea baronului Stroganov.*

2. *„Din trecutul nostru"... No. 1. Sârbii în Basarabia.*

3. *Familiile „nobile bizantine", ce le întâlnim în număr mare în peninsula Balcanică și'n Rusia, n'au adesea nimic comun ce bizantinii străvechi. Nomenclatura lor provine dela* **nume de botez**: *Arghir, Asan, Cantacuzino, Paleolog, Lascari, Comnen, Anghel, Ralli, Hrisoverghi, Mano (Manoil) etc. In mare parte ele apar în sec. XVI—XVIII și emigrează mai târziu, din Arhipelag. Ocupația lor—comerțul—nu corespunde „boierimii străvechi", din care se trag. De ex.,* **Maurice Paleolog**, *f. ambasador al Franței în Rusia și scriitor cunoscut, se trage din boierii români, strămoșul cărora a fost armașul și comisul Paleolog Guliano, însurat cu Maria Cantacuzino, I. Filitti. Op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

De ex. Gavriil Katacazi, născut în 1894 la Constantinopol, la venirea lui Ispilanti în Rusia, în 1807, a fost prezentat, împreună cu un alt băieţandru, Ioan Persiani, în calitate de căminar, iar fraţii lor mai mari, în vârstă de 20 ani, aveau grade moldoveneşti de mâna 'ntâia: Emanuil Persiani era hatman, Constantin Katacazi -postelnic, Alexandru Negri—spatar, obţinând astfel, prin mijlocirea contelui Capo d'Istria, gradele „corespunzătoare" ruse: C. Katacazi şi A Negri - acele de consilieri de stat efectivi, egale în armată gradului de general de brigadă.

Multe din datele aceste le putem afla în memoriile diplomatului *Anatolie Vasilievici Necliudov: „Portrete vechi"* (vol I—1932, vol. II—1933, Nice). Născut în 1856, este urmaşul familiilor Comneno, Fetala, Ipsilanti, Moruzi şi Katacazi. Dela 1911, era plenipotenţiar rus în Bulgaria, dela 1914 — în Suedia, în 1917 numit ambasador în Spania, actualmente stabilit în Sudul Franţei, unde a editat mai multe fragmente de amintiri.

Din opera lui Necliudov putem constata un proces interesant, evolutiv, al relaţiilor greco-româno-ruse, din care rezultă şi mai bine, justificarea speranţelor eteriştilor îndreptate spre marele imperiu dela Răsărit. Nu-i locul să aprofundăm problema acestei evoluţii seculare, dar cu altă ocazie o vom releva şi noi.

Familia Katacazi.

Conducătorul activ al eteriştilor, *prinţul Alexandru Ipsilanti*, fiul lui Constantin—Vv., luptând de tânăr în armata rusă, în bătălia dela Dresda pierdu mâna dreaptă, ajunse aghiotant al Impăratului, iar mai apoi—general de brigadă în cavalerie. Impreună cu fraţii săi, ofiţerii gărzii: *Dimitrie* (1793—1832) şi *Neculai*,[1] aghiotanţii generalului N. N. Raevski, el a ales Basarabia ca loc de adunare a revoluţionarilor, pentru a porni peste Prut împotriva Tur-

1. *Al patrulea frate, Gheorghe, era ofiţer de kirasiri.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cilor. Aceasta a fost cu atât mai prielnic, cu cât guvernatorul Basarabiei, *Const. Katacazi*, era cumnatul fraților Ipsilanti, cărora, dacă nu le-a dat ajutor efectiv, nici nu a împiedicat în acțiune. Se ținea cu totul rezervat, încât unii presupuneau chiar că nici nu bănuia de revoltă, deși era cu neputință, casa guvernatorului[1] fiind un cuib adevărat al Grecilor, cari — după amintirile viceguvernatorului F. Wiegel[2] — petreceau pe contul lui Katacazi. De altfel casa era condusă de soția guvernatorului, Domnița Ecaterina, și mama ei, Doamna Safta Ipsilanti.

Autorul unor opere excelente: *„Trecute vieți de Doamne și Domnițe"* (vol. II. Buc. 1935), d-l C. Gane, povestește cum Constantin Ipsilanti, tânăr sburdalnic, a luat în căsătorie pe Ralu Kallimaki, o fetiță de 12 ani, care peste doi ani, în 1788, muri în facere. Copilul, născut din căsătoria aceasta, Ecaterina, se mărită cu grecul „Gavril Katacaz". Intr'adevăr însă *Domnița Ecaterina Ipsilanti* s'a căsătorit cu Constantin Katacazi! Ea s'a născut în 1792 și a murit la 9 Martie 1835, la Chișinău, unde am găsit mormântul Domniței, la cimitirul Central. Nu poate fi, deci, decât fiica celei de a doua soții a lui Ipsilanti — Vv., *Safta*, fiica lui aga Const. Văcărescu. Femee foarte frumoasă și energică, Doamna Safta pe când se găsea la Chișinău, îl conducea chiar pe guvernatorul-ginere. Cât privește însă pe Domnița Ecaterina, era botezată cu numele acesta, poate, după mătușa ei, sora Doamnei Safta, Ecaterina D. Bibescu,[3] mama Domnito-

1. Str. Mihai Viteazu între str. Șmidt și Ștefan cel Mare, în fața teatrului „Odeon". Casa zisă „a lui Katacazi" — str. Botezatu colț str Constantinov, (astăzi postul de pompieri: „Catargi" ?) n'a aparținut niciodată guvernatorului, ci fiului său, Gavriil, care o luă de zestre dela socrul său, Const. Botezat, deputat al Sfatului Suprem, cu al cărui nume și pronume s'au botezat străzile alăturate casei aceste boierești.

2 „Arhiva Rusă", 1891—95.

3. In Basarabia s'a păstrat tradiția că Ecaterina Văcărescu, era cocoșată, încât nimeni n'o lua în căsătorie. Tatăl ei, aga Const. Văcărescu o mărită atunci cu un om de curte al său, Dimitrie Bibescu, un boierinaș ridicat la boierie de cumnatul său, Vodă Ipsilanti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rilor Gh. Bibescu şi Barbu Ştirbei. Cu greu, datorită legăturilor de rudenie la Petersburg, ambele aceste femei au reuşit să-l scoată apoi, pe guvernatorul „pasiv", din încurcătura Eteriei.[1]

La 17 Mai 1822, la Chişinău, Doamna Safta a măritat-o pe fiica ei mai mică, *Domniţa Maria*, cu aga Alexandru Dim. *Schina*. Ca şi celelalte Domniţe, Maria avea la Curtea Imperială demnitatea de Domnişoară de Onoare. Guvernatorul Katacazi şi Neculai Vardalah au fost nuni la nunta ei, iar după serviciul divin, oficiat la catedrală de Arhiepiscopul Dimitrie, a urmat un bal grandios.

Cu toate aceste, Doamna Safta duce o viaţă nu tocmai fericită, amărîtă la bătrâneţe de o judecată cu Mano. In 1835, ea trăeşte la Cosniţa din Podolia. Moare la Odessa, pela 1868, bătrână de peste 92 ani.[2]

Guvernatorul Constantin Katacazi, după aprecierea boierilor băstinaşi, era un venetic. Fiul lui Anton Katacazi, el s'a născut pela 1786 şi avu ca mamă pe *Elena Fetata*, sora mitropolitului Nicodimiei, Meletie, şi a Mariei, soţia lui Dim. Schina,—toţi trei copiii lui Gavriil Fetala, logofăt la patriarhie. Elena a murit la 14 Mai 1835, la Chişinău. Katacazi, alături de Kaliarhi, Negri şi alţii, a însoţit pe Constantin—Vv. în Rusia, unde li s'au hărăzit grade de consilieri de stat efectivi şi latifundii.[3]

Când boierimea locală a intrat în conflict cu guvernatorul Basarabiei, generalul I. M. Hartingh, intervenind pentru trimiterea unui guvernator—boier de baştină, rudele lui Katacazi l-au pre-

---

1. Date interesante prezintă, în această privinţă, corespondenţa Mariei Comneno cu fiica ei, Ecaterina Krupenski, în parte publicată de d-l Necliudov, după arhiva d-lui P. M. Krupenski. Găsim amintit anturajul lui Capo d'Istria: Sturdza, Katacazi, Vlangali, Negri, Balş, Mazarovici...

2. Comunicat de d-l M. I. Catargi. Comp. „Almanachul Gotha".

3. Aflăm din „Descrierea statistică a Basarabiei propriu zise sau a Bugeacului" (Cet. Albă 1899) că 'n jud. Cet. Albă şi Tighina au fost împroprietăriţi: guv. Katacazi, Ralu Kaliarhi, născ. Moruzi, c. s. e. Kaliarhi, Elena Negri, născ. Ipsilanti, D. Moruzi, Roxandra Mavroyeni, Roxandra Văcărescu, văduva visternicului, c. s. e. Const. Varlaam, Simon Mazarovici, Eufrosina Plaghino, născ. Moruzi, Roxandra Moruzi, Maria Sutzo, contesa Roxandra Edling, născ. Sturdza, Al. Sturdza, podpolcovnicul Petre Dobrinţă ş. a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

zentat în felul acesta la Petersburg, urmând la 30 Decembrie 1817, să se facă instalarea lui ca guvernator al provinciei dintre Prut și Nistru. Nu vom relata în capitolul acesta rolul foarte redus al lui Katacazi în conducerea locală. Pe lângă guvernatorul-suprem al Basarabiei, cu reședință la Chișinău (Bahmetev, apoi Inzov), el nu era desigur „*dictatorul Katacazi*", cum îl porecleşte, cu o ironie vădită, poetul exilat aci (1820—23), *Alexandru Puşkin* (1799—1837). Cel mult, guvernatorul a întreprins câteva inspecții prin regiune, timpul său corespunzând totuși introducerii în Basarabia a unor inovații importante și vizitei Împăratului Alexandru I. Katacazi a rămas în postul său până la 16 August 1825.

Urmașii lui Anton Katacazi, purtând în blazonul lor patru turnuri, pretind a fi descendenții unei familii străvechi italiene, *Quatracasi*. Fratele guvernatorului, *Gavriil* (1794—1867), a fost secretar al contelui Capo d'Istria, secretar al ambasadei la Constantinopol, primul plenipotențiar rus la Atena (1832—43), senator și epitrop al învățământului la Harcov. In 1826, el s'a însurat cu *Sofia Comneno*, fiica generalului Hristofor Comneno. Printre copiii, proveniți din această căsătorie amintim pe *Maria* (1827—1901), măritată cu Vas. Serg. Necliudov (tatăl lui A. V. N.), *Constantin* (1828—90), ambasador în S. U. A., însurat cu prințesa Olga St.-Severino, născută Barwik, și *Leon* (1830—65), secretar al ministrului Curții.

E locul să spunem câteva cuvinte despre familia Comneno, înrudită și ea cu Basarabia și generațiile eteriștilor. *Hristofor Marcovici Comneno* (1744—1815) [1] apare la Curtea Impărătesei Ecaterina II într'un moment oportun, când «Semiramida Nordului» visează la restabilirea imperiului Bizantin, sub domnia nepotului ei, Constantin (ce nume sugestiv pentru Greci!). Originar din Dalmația, Comneno, recomandant de prințul Nassau-Siegen, a intrat în armata rusă, cu gradul de polcovnic. El s'a luptat împotriva Turcilor în toate războaiele începând cu anul 1787, a devenit general, iar în 1811 a fost numit vice-președinte al Divanului Valahiei. In 1790, când Impărăteasa mai mult decât oricând vedea pe nepotul ei, împărat la Constantinopol, a avut loc nunta pompoasă a lui Comneno cu Maria Moruzi, — o căsătorie, care rezolva — în «*proectul grecesc*» — necesitatea unor curtizani ai viitorului Impărat.

Maria Moruzi era fiica lui Alexandru Moruzi, fiul postelnicului Dimitrie și a Sultanei Mavrocordat. Alexandru s'a însurat cu

1. *Marele Duce Neculai Mihailovici. Necropolul Petersburgului*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Eufrosina, fiica marelui dragoman al Porții, Neculai Sutzo, care, bănuit că ar fi avut tratative cu Rușii, a fost decapitat în 1769, soarta ce-o împărtăși și ginerile său — Moruzi, chemat pe insula Samos. Copila orfană, Maria Moruzi, la Ragusa, a fost încredințată contelui Alexei Orlov, care a adus-o la Petersburg. Probabil, mica Maria, a sosit în capitala Nordului odată cu prințesa «Taracanova», faimoasa aventurieră pretendentă la tronul Rusiei, în calitate de «fiică» a Impărătesei Elisaveta. Maria a crescut sub ocrotirea Impărătesei Ecaterina, la Petersburg.[1] Murind pela 1827, ea a lăsat un fiu, *Dimitrie Comneno* (1798—1829), mort rănit la asaltul Varnei, și trei fiice: *Ecaterina*, soția primului vice-guvernator al Basarabiei, Matei Krupenski,[2] *Ana* Sofiano († 1824),[3] și *Eliza*, măritată cu senatorul A. N. Pesciurov.

Genealogistul Pavel Gore[4] și A. V. Necliudov nu redau o descendență exactă a urmașilor lui Anton Katacazi, incât trebue să conciliem cele două păreri contradictorii. Necliudov zice că Anton avea trei fiice: *Ecaterina*, măritată cu ofițerul rus prințul Scarlat St. Mavrocordat, *Maria*—cu Gh. Tipaldo, dr. în medicină, director al bibliotecii regale din Atena, și *Tarsița*. P Gore semnalează însă, pe baza dosarului oficial, că Aglaia, fiica guvernatorului (!), s'a măritat cu Sc. St. Mavrocordat.

Pe vremea poetului Pușkin, în saloanele Chișinăului apărea Tarsița, sora guvernatorului, o fată de vre-o 40 ani, destul de urâtă, dar pentru cultura ei poreclită «*Janlis a Chișinăului*». Pușkin îi dedică următoarele versuri hazlii:

Ты умна, велерѣчива,
Кишиневская Жанлисъ,
Ты бѣла, жирна, шутлива,
Ученоκая Тарсисъ.
Не хочу судить я строго,
Но къ тебѣ не льнетъ душа,
Такъ послушай, ради Бога,
Будь глупа, да хороша.

---

1. *La Petersburg trăește și* Alexandru Moruzi, *fiul dragomanului Dimitrie, omorît în 1812. Are o casă mare pe prospectul Liteinîi*

2. *Despre familia Krupenski și rolul ei însemnat în istoria Basarabiei sec. XIX, pregătim o schiță separată.*

3. *Soțul Anei,* Petre Sofiano, *comanda un regiment. El a avut trei copii:* Leonid Sofiano, *general-aghiotant, cavaler al ordinului Sf. Andrei, însurat cu Maria Al. contesa Santi;* Maria, *măritată cu amiralul A. A. Zarni, unul din apărătorii Sevastopolului, și o fiică, măritată cu'n moșier din Pscov, Ocunev.*

4. *Notițele genealogice, originale, se află în posesia autorului.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Casa guvernatorului era adeseori vizitată de Puşkin, care a imortalizat-o prin versurile sale:

Раззѣвавшись отъ обѣдни,
Къ Катакази ѣду въ домъ.
Что за греческія бредни,
Что за греческій Содомъ!
Подогнувъ подъ платье ноги
За варенiемъ, средь прохладъ,
Какъ египетскіе боги,
Дамы прѣютъ и молчатъ.

Printre copiii guvernatorului Katacazi, P. Gore numeşte pe *Alexandru*, *Elena*, măritată cu generalul Const. Roman. Semiakin, *Anton* (1817—87),[1] kammer-junker, însurat cu prinţesa Ecaterina Gh. Ghica, *Aglaia*,[2] măritată cu prinţul Sc. St. Mavrocordat, *Mihail*,[3] *Gavriil* şi *Maria*. Mihail, absolvent al colegiului juridic, guvernator al Kievului, consilier tainic, senator al departamentului de casaţie, era căsătorit de două ori: I. *Maria* (1835 - 77), proprietara Orheiului, fiica logofătului *Const. Filipescu*; II. Maria Vas. Engelhardt, născută Gudima-Levcovici. Cel din urmă fiu al guvernatorului, Gavriil, rotmistr î. r. al husarilor din Kiev, s'a însurat cu *Ana Const. Botezat* († 1896). Era fondatorul fideicomisului «*Hanski*», boier ospitalier, căruia i se dedică câteva pagini în «Istoria regimentului 8 de husari—Lubenski (1807—1907).[4]

Amintim printre copiii senatorului M. C. Katacazi pe: *Constantin*, *Elena*, măritată cu M. M. Le-Gonidek de Kerdanielle, şi *Mihail* (1867 - 1935), însurat cu Maria Nec. Semigradova (div), apoi—cu Maria Ermolinski, născută prinţesa Cantacuzino, mareşal al nobilimii jud. Chişinău (1905) şi şambelan (1912).[5]

---

1. Fiii săi, Anton (1850—76) şi Neculai, au fost ofiţeri ai reg. Lubenski, iar sora lor, Ecaterina (1852 1929), a fost directoarea unui pension de fete la Odessa, unde au obţinut educaţie şi mai multe basarabence.

2 Botezul Aglaiei este indicat la data de 4 Noembrie 1823. Naşa a fost bunica ei, Doamna Satta Ipsilanti.

3. Mihail era cu un an mai mare decât Aglaia. Botezul său este indicat la 22 Iunie 1822. Naş a fost postelnicul Schina.

4. D-l I Burski. Odessa 1913 Pag. 423—424

5. La notiţele genealogice despre Katakazi, P. Gore adaogă două note:

a) Dumitrache Catacaz, polcovnic, însurat cu Aniţa, fiica lui Const. Andronescu-medelnicer (1803). Fiul Aniţei, Neculai Catacaz (1820). Vidi: Şt. Grecianu. Genealogiile documentate. Buc. 1913. Pag. 24—26.

b) Bibliografie: Regnault. Histoire politique et sociale des Principautés Danubiens. Paris. 1855. Pag. 113.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Răscoala lui Alexandru Ipsilanti.

Iarna anului 1820 a trecut foarte vesel la Chișinău, care, după 1812, a crescut mult ca populație. Aci s'au retras boierii, ce se temeau de răzbunarea Turcilor, în urma războiului Dunărean, dar și acei fruntași, cari căutau să se așeze în liniște pe moșiile lor basarabene. Pe de altă parte veniră din Moldova oamenii mai bogați, refugiați de-acolo din pricina boalelor epidemice,[1] și'n fine—conducătorii popoarelor balcanice, atrași în Basarabia în urma vizitei provincii acesteia, în Aprilie 1818, de către Impăratul Alexandru I.

Viața țâșnia ca dintr'un izvor; timpul era frumos, ca într'o zi călduroasă de Septembrie, când deodată sosiră la Chișinău, în concediu, frații Ipsilanti. Pela 20 Februarie 1821, și mai pe neașteptate pentru unii, s'a început expediția lor aventuroasă peste Prut, pentru scăparea Greției—cum suna manifestul lui Alexandru Ipsilanti. Promitea sprijinul Rusiei—o putere formidabilă ce era gata să pedepsească pe Turci. Grecii din Moldova și Rusia sudică s'au grăbit în ajutorul compatrioților; în Balcani însă mișcarea n'a avut răsunătul nădăjduit de eteriști.

La Iași, Gospodarul *Mihail Sutzo* (1819—21) a întâmpinat pe eteriști cu onoruri. Domnitorul nu-și simțea un teren stabil sub picioare. In vârstă de vre-o 20 ani, el s'a căsătorit cu Domnița Roxandra, fiica lui Ioan Caragea Vv., care-l trimise la Constantinopol, ca reprezentant al său. Fuga lui Caragea în Noembrie 1818 în Italia, îi strică situația ginerelui — Sutzo, care — tânăr foarte frumos—parveni totuși pe lângă vizirul atotputernic, Helet-Effendi. Turcul îl prezentă sultanului, ca pe un dușman

1. E ușor de înțeles răspândirea boalelor acestora, dacă chiar în saloanele și la balurile din Chișinău oamenii își găseau un sfârșit neașteptat, căzând în accese de holeră sau ciumă. Un caz asemenea a avut loc în fața lui Pușkin: o prințesă bătrână, moldoveancă rumenită, a murit subit de holeră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

al socrului—Caragea; astfel—prin frumusețea lui — Mihail Sutzo a ajuns la domnie. Fără să se încredințeze mult „grației" turcești, Domnitorul a scris imediat Impăratului Alexandru și lui Capo d'Istria, cerând protecție pentru Moldova — *„țara, care în diferite vremuri a datorit mântuirea ei ajutorului și îndurării Țarului"*. Pe de altă parte, el trata cu Gheorghe Cantacuzino, locotenentul lui Alexandru Ipsilanti în Basarabia, care-l întâmpină, la 15 Noembrie 1820, la Sculeni, iar în preajma răscoalei, vizită — „pe mama sa", la Iași. Acolo sosi și Lassane, secretarul lui Ipsilanti, care aștepta un sprijin efectiv din partea lui Sutzo. In sensul acesta chemă Ipsilanti, la ascultare față de Domn, pe Moldoveni. De altfel Mihail Vv. avea în fața ochilor exemplul din Valahia, unde vărul tatălui său, Alexandru Sutzo-Vv., muri subit în lanuarie 1821, se zice, otrăvit deoarece se împotrivea conspirației eteriste.

Impăratul Rusiei se afla pe atunci la congresul dela Leibach, unde cancelarul iscusit al Austriei, Metternich, dirija concertul diplomației europene. Spirit reacționar, făcând paralelă între toate revoluțiile sudice în Europa, cancelarul reuși ca împărății să dezaprobe răscoala eteristă. Deși Rusia proteguia întotdeauna mișcările liberaliste ale popoarelor balcanice, totuși de data aceasta Impăratul Atexandru I însuș a dispus excluderea lui Ipsilanti din armata imperială, oprind orice sprijin din partea Rușilor și recomandând contelui Wittgenstein, cocandantul armatei a II din Moldova și Basarabia, păstrarea unei neutralități stricte. Patriarhul Constantinopolului afurisi pe răsculați.

Situația eteriștilor se schimbă brusc. In zadar Ipsilanti pierdea timpul prețios la Iași, împărțind demnitățile. N'a trecut încă multă vreme dela jurământul solemn la Mitropolia din Iași, când Mihail-Vv. și mai mulți boieri

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

luară calea bejaniei înspre Basarabia, iar o parte mai neînsemnată în Bucovina. Revoluționarii rătăciră prin cătunele Moldovei, prin jaf dobândindu-și mijloace de existență. In Martie, focul a ajuns la sate, în Aprilie—la conacurile boierimii refugiate. Eteriștii concurau în sălbătăcie cu Turci, cari, după potolirea răscoalei au continuat devastarea. Partizanii lui Ipsilanti: Pendadeca la Iași, Grigore Rizo la Botoșani, Vasile Caravia la Galați și alții, incendiau țara și batjocorau populația. Numai câțiva boieri, conduși de vornicul Todor Balș, cerură ajutor la Pașa de Brăila.

In Martie, în Valahia s'a găsit un aderent al răscoalei: *Tudor Vladimirescu*, șeful pandurilor de pe vremea războiului Duuărean, care odinioară a vizitat și el Chișinăul. Pornea însă împotriva jafului parveniților greci, încât, în scurt timp după ocuparea Bucureștilor, neînțelegându-se cu Ipsilanti, Vladimirescu fu omorît. Nici eteriștii n'au fost totuși mai norocoși: distruși în Iunie la Drăgășani, apoi la Sculeni și mânăstirea Secul, ei au scăpat de furia Turcilor numai sub adăpostul Rusiei, trecând înot Prutul. Ipsilanti fugi în Austria, unde fu întemnițat la Muncaci; abia în 1827 prin intervenția Rusiei el a obținut libertatea. Decedă în anul următor.

Prinții Cantacuzino.

In preajma luptei decesive, Ipsilanti, la Târgoviște, numi un guvernator militar al Moldovei în persoana *prințului Gheorghe Cantacuzino*, unul din colaboratorii principali ai săi în pregătirea și conducerea Eteriei. Prințul era trimis la Iași ca *«șăful cu deplină plenipotență ca să puie la cale acele de acolo pricini a patriei și să aducă cea dintâiu liniștire»* (manifestul din 6 Mai 1821). La 19 Mai, el a scos un manifest, semnându-l: «kneaz Gheorghi Cantacuzin-Deleanul», în care aducea la cunoștință c'a sosit pentru a lua măsuri împotriva celora ce s'au abătut la cele rele. Intr'un apel chema populația în ajutorul credinței strămoșești și a Grecilor. In fine—la retragere—Cantacuzino a trebuit să închee prima pagină a răscoalei grecești, prin lupta dela Sculeni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Despre prinţii Cantacuzino sau *Cantacuzin*, cum îşi scriau aceştia numele lor în Basarabia, găsim una din literaturile cele mai bogate în genealogia noastră. Deşi descendenţa directă a prinţilor Cantacuzino din împăraţii bizantini se întrerupe pe o perioadă de mai multe decenii, totuşi genealogiştii complectează răstimpul acesta, stabilind, până'n prezent, vre-o 30 generaţii. Deoarece originele unor familii nobile din Rusia coincid cu cele ale Principatelor Române, vom expune mai jos spiţa neamului Cantacuzino, deşi nu tocmai corectă, totuşi după izvoarele străine — ruse, mai puţin cunoscute la noi şi care, astfel, vor contribui mai mult pentru cercetarea în literatura românească a familii acesteia. [1]

Despre genealogia şi blazonul Cantacuzinilor scrie P. N. Petrov, expunând în «Istoria neamurilor nobile ruse» (Petersburg. 1886), date interesante şi despre blazoanele familiilor: Anghel, Comneno şi Paleolog. In special despre blazonul Cantacuzinilor găsim o contribuţie importantă în «Gherbovnicul» lui S. N. Troiniţki (Petersburg. 1913)—«Despre blazonul arhiepiscopului Ahridei», de baron A. Felkerzam, care mai vorbeşte de blazonul familiei Comneno. Cât priveşte însă spiţa neamului, o găsim la P. I. Ermerin: «Noblesse de Russie» (Vol. II. Petersburg. 1892), dar şi mai caracteristică—la V. V. Rummel şi V. V. Golubţov: „Antologie genealogică a familiilor nobile ruse" (Vol. I. Petersburg 1886). După lucrarea din urmă redăm spiţa Cantacuzinilor de mai jos, omiţând unele linii laterale şi complectând-o cu material mai mult sau mai puţin interesant pentru Basarabia.

Primul Cantacuzino, amintit în istorie, este comandantul armatelor imperiale de Bizanţ, împotriva Cumanilor (1094) Al. Philippide, în „Origina Românilor" (Vol. I. Iaşi. 1925), zice că numele „Candacuzino" este de origină tracică, în felul acesta dându-se obârşia îndepărtată a familiei însăşi.

I. Manuil (sfârşitul sec. XIII).
II. Ioan, guvernator al Traciei.
III. Ioan, împărat, 1341—55, † 1380.
IV. Matei Asan, împărat, 1355—58.
V. Dimitrie, sevastocrator, † 1380.
VI. Andronic, sevastocrator, † 1398.
VII. Zaharia Stavromet, duce al Tesaliei, † 1420.
VIII. Mihail, protostator, † 1437.

---

1. Comp. I. Filitti, op. cit., şi O. Lecca, „Genealogia a 100 de case din Ţara Românească şi Moldova". Buc. 1911.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

IX. Teodor, † 1449.

X. Manoil, dux, omorît în 1453.

XI. Isaac, protostator, † 1464.

XII. Matei, despot al Albaniei, † 1474.

XIII. Manoil, despot al Macedoniei, † 1489.

XIV. Alexis, † 1491.

XV. Andronic. † 1530.

XVI. Mihail, omorît în 1578.

XVII. Andronic, omorît în 1595.

XVIII. a. Mihail, † 1633.

b. Toma, trimisul sultanului Murad IV către Ţarul Mihail Feodorovici al Rusiei (1627—28), dela 1633 aşezat în Moldova.

c. Iordache, visternic în Moldova, † 1663.

d. Constantin, postelnic, omorît pe Gr. Ghica-Vv. în 1661= Elena, fiica lui Radu-Şerban Basarab-Vv.

XIX. a. (din a) Dimitrie-Vv. al Moldovei, 1673, 1674—75.

b. (din spatarul Toma, fiul visternicului Iordache — XVIII) Ioan, logofăt, † 1691.

c. (din d) Drăghici, spatar în Valahia, † 1667.=Păuna, fiica logofătului Dicescul-Buncescul (Diicu Buicescul, din care, după P. Gore,[1] se coboară familia basarabeană Dicescul).

d. Şerban-Vv. al Valahiei, † 1689.

e. Constantin, stolnic, scriitor, în 1716 zugrumat în temniţă la Constantinopol.

f. Matei, aga, † 1686.

XX. a. (din b) Iordache Cant.-Deleanu, logofăt.

b. (din c) Pârvul, stolnic, † 1690.

c. (din d) Gheorghe, conte şi general în Germania, ales gospodar al Valahiei (1717), ban al Craiovei (1718), † 1739 la Sibiu.

d. Casandra, 1682 † 11—V—1713, la Moscova, înmormântată la mânăstirea Nicolski.=(1699) Princ. Dim. Cantemir.

e. Maria=Const. Bălăceanu,[2] general în Germania.

---

1. Comp. N. Iorga. Genealogia Cantacuzenilor.

2. Din familia aceasta, descendentă din armaşul din Bălăceni (sec. XVI), se coboară Eufrosina, fiica logofătului din Valahia, Constantin Bălăceanu (1793—1858). Ea s'a măritat cu Vlad. Vlad. Grave, *nepotul lt.-col. Ivan Grave. V. V. Grave a ajuns consilier tainic, preş. al Curţii de Apel la Odessa. El cumpără, dela Katacazi, o parte a oraşului Orhei. Fiicele lui Grave: Maria, născută în 1858 la Bucureşti, s'a măritat cu aghiotantul Ţarului, colonelul Jivcovici, iar sora ei, Elena, n. 1865,—cu Popov, căpitan de cavalerie, apoi—cu John Pitts, negustor englez la Odessa.*

— Pavel Simeonovici Grave, numit pela 1846 vice-guvernator al Basarabiei, moare la Chişinău la 17 August a aceluiaş an.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

f. (din e) Ștefan, ultimul gospodar ales de boieri (1714), omorît la Constantinopol (1716).=Păuna Grecianu, pribegită la Petersburg, † în Transilvania.

g. (din f) Toma, spatar în Valahia, conte în Germania, general în Rusia pe timpul lui Petru cel Mare (1711), a participat la asaltul Brăilei, șef al reg. de draguni din Tambov, comandant al cetății Sf. Ana (Rostov pe Don), † în drum între Petersburg și Moscova în 1722, înmormântat fiind în biserica grecească din Moscova.=Maria, fiica cuparului Duca. † 1734 în Rusia.

XXI. a. (din a) Ioan, logofăt.

b. (din b) Matei Cant.-Măgureanu, ban al Craiovei, † 1740.

c. (din c) Matei, logofăt.

d. (din f) Radu (Rudolf), prinț și general în Germania, † în Polonia.

e. Constantin, general rus, retras în Ungaria, întemnițat din cauze politice în 1746 la cetatea Grätz, unde a rămas 35 ani. Eliberat în 1781, a murit peste câteva zile.=Ana Șeremeteva.

XXII. a. (din a) Matei, vornic în Moldova, pribegit în 1791 în Rusia, consilier de stat efectiv, † 1817.=Ralu Kallimaki, fiica lui Grigore-Vv. Prin anii 1820—21, sub pretextul c'o vizitau, fiii ei, venind din Chișinău la Iași, pregăteau pe ascuns revolta Eteriei,

b. (din b) Mihail, născut în 1723, ban și ocârmuitor (1770) al Valahiei. Vara anului 1770 trece la Petersburg în delegația Moldo-Vlahiei către Impărăteasa Ecaterina II. In 1775, hărăzindu-i-se 7 moșii și 2000 de șerbi în guvernământul Mohilău, vinde averea sa în Valahia și în 1776 trece în Rusia, urmat fiind de ginerile său, Vatazzi. Fiind scriitor, el lasă: *„Genealogia Cantacuzinilor, a cărui izvorîre se trage din neamul de Valoa din perii de Franțiia,*[1] *începându-se dela anul 800, pogoară până la anul 1787“*, publicată de d-l prof. N. Iorga (Buc. 1902).

c. Pârvul, spatar, ocârmuitor al Valahiei (1769) în locul lui Gr. Al. Ghica-Vv., plecat la Ruși. E ucis la 15 Decembrie 1769 în bătălie cu Turci, când căuta să salveze pe maiorul rus Nazarie Karazin, asediat în mânăstirea Comana.

---

1. Cantacuzino apar în istorie în sec. XI, pe când Valois — abia în sec. XIII, încât legenda aceasta se exclude. Totuși Francesco Sansovino, în „Istoria universală“ (Veneția. 1585) și Le Beau, în „Histoire du Bas-Empire“ (Paris. 1775), susțin origina Cantacuzinilor din cei 12 pairi ai Franței. Versiunea izvorăște dela Teodor Spandugino Cantacuzino, patriciu al Constantinopolului, care, refugiindu-se la Curtea franceză, dedică în 1547, lui Henric de Valois scrierea sa: „Della origine deli Imperatori ottomani“, etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

d. Radu, instruit la Veneția, a participat ca voluntar în bătălia dela Cahul (1770), a organizat regimentul—numit de Ecaterina II—«Vologski»—al Valahilor. Inaintat la gradul de șef și polcovnic al acestui regiment, se îndeletnicește la asaltul Silistrei (1773). † 20 Martie 1774.=(1750) Ecaterina, fiica lui Ioan Mavrocordat-Vv. † 1811 la București.

e. (din c) Constantin, † 1772.

f. (din e) Avram, căpitan al gărzii imperiale, † 1781.

g. Alexandru, maior † pe vremea războiului cu Turci, în Valahia (1772).

XXIII. a. (din a) Grigore, polcovnic al reg. gărzii Preobrajenski,* rănit la Austerlitz, ucis la Borodino (26 August 1812).

b. Alexandru, boier cult, eterist însemnat și luptător pentru eliberarea Greciei, kammer-junker în Rusia, moșier la Atachi în Basarabia, † la Atena în 1841=Eliza Mih. Daragan.

c. Dimitrie, funcționar al colegiului de externe din Rusia; † la Iași.

d. Gheorghe, ofițer al gărzii, aghiotant al gen. Beningsen, a participat în campaniile din 1806, 1807 și 1812, sub comanda atamanului Platov. In 1813 a fost unul din conducătorii ostașilor-partizani ai contelui Cernâșev. Polcovnic al reg. I al ulanilor Bugului. Eterist însemnat. † 1857.=Prințesa Elena Mih. Gorciacova, † 1855, sora viitorului ministru de externe, prințul A. M. Gorciacov (1798–1883), prietenul lui Pușkin la colegiul din Țarscoe Selo și care vizitează pe sora sa, în 1820, la Chișinău.

e. (din b.) Maria, † 1804, la Petersburg.=(1767) Vatazzi, vistier în Valahia, consilier colegial în Rusia.

f. Roxandra, † 1828.=(1787) Alexei Petrovici Melessino,[1] general, primul comandant al reg. Lubenski; moare rănit în bătălia dela Reick (15 August 1813).

g. (din d) Ioan, n. 1756 la Constantinopol, † 1828. Spatar în Valahia; osândit în 1788 de Turci la moarte, pribegește în Germania, iar în 1791 în Rusia, unde e polcovnic.

h. Neculai, n. 1761 † 1841 la Odessa. Lt.-colonel de voluntari în armata germană a prințului de Koburg, în 1770 participă la asaltul Ismailului, dela 1791 se află în Rusia, unde alcătuește din Moldo-Vlahi oastea cazacilor de pe Bug. Dela 1796 e polcovnic

---

1. Neamul chesarului Alexie Melissino Stratigopol, sec. XV, așezat în Arhipelag. Filitti. Op. cit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

al reg. grenadirilor Ordinului Militar, ataman al cazacilor de pe Bug (1808—1818), lt.-general.=Elena Gennadi.

i. Roxandra = Const. Ghica, consilier de stat efectiv, în 1810 vice-preşedinte al Divanului Valahiei.

j. (din e) Pârvul, 1770†1786, kammer-paj în Rusia (1776).

XXIV. a. (din b) Mihail, porucic al artileriei greceşti, ştabs-rotmistr în Rusia, mareşal al nobilimii ţin. Hotin (1844—47), mareşal provincial al Basarabiei (1857—66 şi 1869—72), consilier de stat efectiv (1860), † 1881. = I. Contesa Luisa d'Armensberg, fiica cancelarului Greciei, † 1836; II. Alexandra, fiica guvernatorului Basarabiei Pavel Feodorov; III. Evdokia Artamonovna Socolova, ridicată din popor, omorită bătrână de o bombă teroristă la un atentat asupra ministrului Stolâpin.

b. (din d) Grigore, porucic al artileriei greceşti. polcovnic în Rusia. = I. Maria Krupenski, † 1855; II Ana Ivanovna, văduva prinţ. Gh. Vlad. Dolgorucov.

c. Leon, † 1874. = Baroana Emilia von Koskull.

d. Gheorghe, porucic de husari. = Elena, fiica spatarului Anastase Başotă.

e. Mihail. = Eliza Donici.

f. Neculai, cornet de ulani.

g. Aspazia. = Wilhelm von Kotzebue (1818—87), rezident al Rusiei în Principatele Române, literat, autor al „Tablourilor şi schiţelor din 1850. Din Moldova". (Iaşi 1920); a tradus poeziile lui V. Alecsandri şi s'a ocupat de folklorul românesc: «Rumänische Volkpoesie» (Berlin. 1857). Consilier tainic.

h. Olga. = Nec. Karl. de Giers, ministru de externe al Rusiei, dela 1854 a fost consul g-l în Principatele Române, jucând aci un rol însemnat între anii 1841—63.

i. (din h) Radion, ofiţer al gărzii, a participat în campaniile 1828—29, 1831 şi 1853, general † 27 Decembrie 1880. = Maria Alexandrovna Frolova-Bagreeva, mama căreia era fiica celebrului conte M. M. Speranski.

j. Alexandru, rotmistr de ulani, † 1857.

l. Alexei, rotmistr de husari.

m. Mihail, † 1852.

n. Ioan, podporucic de artilerie.

XXV. a. (din a) Pavel, mareşal al nobilimii jud. Soroca (1893—99). = I. Maria I. Cantacuzino; II. Sofia Gr. Cantacuzino.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

b. (din b) Gheorghe (1849—99), prefect de poliție al Chișinăului. = Nadejda Nicolaevna Taunlei (din Tveri).

c. (din c) Grigore, n. 1843, șambelan, consilier al ambasadei la Londra, ambasador în S. U. A. = Maria Petr. Șuvalova.

d. Aristide, kammer-junker.

e. (din e) Mihail, general (†) = Olga Nic. Nicolaeva.

f. (din i) Mihail, 1848—94, *contele Speranski* (dela 19 Mai 1872), consilier de stat efectiv, stalmeister, director al departamentului confesiunilor străine. = Eliza Karl. Sicard.

h. (din l) Mihail, general de stat-major, ministru de război în Bulgaria (1885).

XXVI. a (din b) Vladimir, general.

b. Elena, domnișoara de onoare.

c. Maria = I. Șambelanul I. Ermolinski; II. Mareșalul M. Katacazi.

d. Gheorghe, ofițer.

e. Sofia, moșieră la Hâncăuți—Hotin.

Note; I. In actele Comisiei de stabilire a drepturilor nobilimii din Basarabia, în 1821, găsim înscris în cartea V a nobilimii (cartea nobililor titlați) pe porucicul, prințul *Const. Cantacuzino*, fiul lui aga Ilie. Porucicul are 28 ani și e însurat cu Ecaterina, fiica căminarului Zarti, din care are o fiică: Safta, de 1 an. Moșia primită în zestre: Temeleuți, ținut Iași (Bălți).

II. In «Notițele Comitetului statistic regional al Basarabiei», redactate de A. Egunov, sunt amintiți urmașii banului *Const. Cantacuzino*, însurat cu Ecaterina, fiica spatarului Mih. Millo. Banul are un fiu: Matei, și două fiice: Sultana von Zgurow și Zemfira Slușanski de Iavorski, decedată la Chișinău, în vârstă de 44 ani, la 22 Ianuarie 1854. Ecaterina Millo-Cantacuzino, s'a măritat pentru a doua oară cu Matei Alcaz, din căsătoria aceasta urmând trei fii: Gheorghe, Vasile și Alexandru.

III. In arhiva regretatului P. Gore am aflat o scrisoare, din 10 Septembrie 1920, a d-lui *C. Gh. Protopopov-Cantacuzino*, sub-director la ministerul de finanțe, care scrie despre strămoșii săi. Străbunica d-sale, *Maria Cantacuzino*, s'a măritat cu Zaharia Salmanov, apoi — cu Leonte Protopopov, rezultând din căsătoria a doua o fiică: Eliza Donici, și frații ei: Matei și Gheorghe. Gheorghe Protopopov și fiul său, Isaia, născut în 1845, dela 1857 sunt considerați ca nobili în Basarabia, figurând în cartea II (merite militare, 1817) a nobilimii. Matei Protopopov (1812 † 9 Sept. 1863,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

la București) a fost adoptat de unchiul său, *beiul Matei Cantacuzino*, zicându-și de-atunci: Protopopov-Cantacuzino. El s'a însurat cu Zinca Florescu din București.

Boierii la Chișinău.

Perioada Eteriei este strălucită pentru viața Chișinăului, unde găsesc adăpost, ca și'n Basarabia întreagă, boierii cei mai vestiți ai Principatelor Române. O descriu în memoriile lor contemporanii poetului Pușkin ofițerii I. P Liprandi,[1] A. F. Weltman,[2] și alții.

Infățișarea Chișinăului se schimbă brusc. In loc de douăsprezece mii de locuitori, pe o suprafață de patru vârste pătrate se frământau vre-o cincizeci de mii — zice Weltman. Orașul se asemăna mai mult cu o întrunire mare de popor, venit la un hram sau iarmaroc, când călătorii se așează după cum le vine, familii întregi într'o cameră. Nu numai Chișinăul însă s'a umplut de refugiații din Moldo-Vlahia: populația Basarabiei întregi — cel puțin — s'a dublat, iar Chișinăul în vremea aceea era un bazin, în care se scăldau prinții și magnații din Constantinopol și ambele Principate. In fiecare casă, cu două-trei odăi, trăiau emigranții din palatele luxoase din Iași sau București. Mai înainte—adaogă Weltman—era plăcut să trăiești la Chișinău, dar cele trecute erau zile triviale față de timpurile ce-au venit. Deodată a devenit foarte vesel, chiar până la oboseală. Cunoștințe noui la orice pas. Vitrinele, chiar ale prăvăliilor celor mai modeste, au devenit rame pentru capete de femei; ochii negri ai portretelor acestora vii erau ațintiți către voi, din

---

1. *Din memorial. „Arhiva Rusă". 1866.*
Din notițe și memorial, cu prilejul amintirilor lui F. F. Wiegel. despre Basarabia. „Arhiva Rusă" 1870.

2. *Amintirile basarabene, în volumul „Pușkin" de L. Maicov Petersburg. 1899. Weltman publică mai multe nuvele personagiile cărora s'au manifestat în Basarabia. In nuvela „Radoi" descrie unele evenimente ale Eteriei, povestind despre întrevederea lui Ipsilanti Vladimirescu și neînțelegerea dintre ei.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

orice parte v'ați fi apropiat, deoarece portretele purtau un surâs permanent.

La fiecare colț fierbea o discuție despre treburile grecești: complicitatea era deosebită. Veștile noui zburau ca scânteia electrică prin toată lumea grecească a Chișinăului. Cealmalele prinților și căciulile boierilor treceau în trăsuri wieneze din casă în casă, ducând scrisori trimise de peste graniță. Puteai să inventezi orice năsbâtie despre victoriile Grecilor, și s'o lansezi: totul era crezut demn de-a fi discutat și exagerat. Totuși, părerile se împărțeau: unii se bucurau de izbânda Grecilor, iar alții îi blestemau pentru că încălcau viața pacinică și fecundă a boierilor din Principate. Moldovenii în genere urau succes Turcilor și din tot sufletul se bucurau când fanarioților li să tăiau capetele, căci în oricare dintr'aceștia bănuiau pe viitorii săi gospodari.

Și mai amănunțit îi descrie pe bejenari, Liprandi.

Primul, care se oprește aci în treacăt spre capitalele Rusiei, este *Mihail Sutzo-Vv.* († 1864) al Moldovei Forțat de împrejurări să întâmpine cu prietenie pe Ipsilanti și pe Gh. Cantacuzino, el—scrie Liprandi nu participa în tainele eteriștilor și a fost luat prin surprindere. N'avea încotro, căci chiar garda lui personală, compusă din Arnăuți, și prietenii—fanarioți trecură în partea eteriștilor. Deși lăsat la domnie, imediat după dezaprobarea Rusiei, și plecarea lui Ipsilanti, Sutzo se grăbi, cu familia sa, la Sculeni, de unde sosi la Chișinău, dând astfel semnalul de alarmă pentru emigrare. El plecă mai apoi în Italia, iar în decada IV deveni plenipotențiar al Greciei la Petersburg, post ce-l moșteni fiul său. In memorialul poetului Pușkin, la 24 Noembrie 1833, stă însemnat:

«Aseară raut la Fikelmont.[1] Ciudată întâlnire: s'a apropiat un bărbat de vre-o 45 ani, cu mustăți și puțin cărunt. După față am

1. *Contele Fikelmont, ambasadorul Austriei.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

recunoscut un grec și l-am crezut unul din amicii mei din Chișinău. Era Sutzo, fostul gospodar al Moldovei, actualmente plenipotențiar la Paris. Nu știu încă pentru ce e aici. El mi-adus aminte că'n 1821 l-am vizitat la Chișinău împreună cu Pestel. I-am povestit cum l-a înșelat Pestel și-a tradat eteria, prezentând-o Impăratului Alexandru ca o ramură a carbonarismului. Sutzo n'a putut să ascundă nici mirarea sa, nici supărarea: finețea fanariotului a fost învinsă de șiretenia ofițerului rus! Aceasta a ofensat amorul său propriu».

P. I. Pestel (1792 - 1826) este „decabristul" faimos, mason și conducător al secției sudice a revoluționarilor, la Tulcin — „Soiuz Blagodenstvia" (1817) Colonel și aghiotant al contelui Wittgenstein, el este trimis la Sculeni, ca să cerceteze răscoala eteristă.[1] S'a păstrat o scrisoare a lui Pestel (14 Martie 1821) despre răscoala și un raport, defavorabil eteriștilor: „Despre revolta Grecilor în frunte cu prințul Ipsilanti și T. Vladimirescu, la Sculeni împotriva Turcilor, și discuțiile cu Gospodarul Moldovei, și în genere despre situația politică a Principatelor Dunubiene". E de neînțeleasă atitudinea revoluționarului acesta față de răscoala Grecilor. Pușkin nu explică nimic, deși în memorialul său găsim însemnarea următoare(9 Aprilie 1821):

«Dimineața am petrecut-o cu Pestel; un om inteligent în adevăratul sens al cuvântului. «Mon coeur est matérialiste, spune el, «mais ma raison s'y refuse». Am avut o discuție de ordin metafizic, politic, moral, etc. Este una din mințile cele mai originale, pe care le cunosc»...

Pușkin îl cunoaștea mai bine pe Sutzo, încât, vizitând pe acesta, Pestel i-a fost prezentat de poetul, ce-l însoțea.

---

1. Stat-majorul diviziei 16 de infanterie din Chișinău, l-a însarcinat cu aceeași misiune pe un alt prieten al lui Pușkin, ofițerul V. P. Gorciacov, care a lăsat mai multe amintiri prețioase; publicate în „Moscvitianin" (1850), „Moscovskia Vedomosti" (1858), „Arhiva Rusă" (1899 și 1900), etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Chiar după plecarea lui Mihail-Vv. din Chișinău, aci au rămas mai mulți reprezentanți ai familiei Sutzo, în frunte cu tatăl Gospodarului, beizadea *Grigore*, soția acestuia, *Safta*, născută Dudescu, și fiica lor, frumoasa *Ralu*. Au mai venit și frații lui Mihail: postelnicul *Constantin*, înoțit de bogata lui soție, *Roxandra* (Racoviță), și logofătul *Neculai*, împuternicitul lui Mihail, la Constantinopol, refugiat prin Odessa, împreună cu soția sa, *Roxandra* fiica visternicului Valahiei, Nenciulescu, o femee în vârstă de vre-o 27 ani, frumoasă și inteligentă. Ambii frați erau destul de instruiți, mai ales Neculai, care cunoștea la perfecție limba franceză. La Chișinău el organiza adesea baluri și petreceri, pe când Constantin trăia mai retras, din cauza soției sale, o femee urâtă la înfățișare și care nu se arăta în societate. In fine, urmează al patrulea din frați, cel mai tânăr, *Ioan*, îmbrăcat europenește, șambelan al ducelui de Lucca, un om bun, dar mai simplu decât frații săi, deși educat și el în Apus. Sosește și cumnatul lor, postelnicul *Ioan Schina*, un reprezentant cult de pe vremuri, vorbăreț și el la perfecție franțuzește, emigrat împreună cu soția sa, *Sevastița* (Sutzo), o femee de o modestie exagerată. Prin Taganrog pribegește vărul Gospodarului, *Macarie Sutzo*, mitropolitul Silivriei, fost arhidiacon al patriarhilor Kiril și Grigore, dela 1819 – arhiereu, care sosește tuns și în haine laice, încât e recunoscut cu greu de fratele său, arhimandritul *Grigore*. Mai aflăm la Chișinău o rudă a lor, *Alecu Sutzo*.[1]

Alături de Sutzo amintim familia *Mavrocordat*, în care strălucește tânăra *Maria*—după Weltman—cea din urmă reprezentantă a frumuseții clasice.[2] La cimitirul din

---

1. *Neculai Sutzo, fiul lui Vodă Alexandru († 1821), a lăsat: „Souvenirs d'un voyage à Odessa pendant l'année 1847 (manuscris la Academia Română, vol. 1024). Călătorește la băi, în Iulie 1847, trecând prin Sculeni, Fălești și Orhei.*

2. *„Când o priveam, mi se părea că Elada, într'un chip de fecioară divină, s'a ivit pe pământ, ca să dispară pe veci".*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Chișinău găsim un mormânt cu blazonul familiei Mavrocordat, a soției auguste a lui Alexandru I—Delibey Mavrocordat-Vv., *Doamna Maria*, fiica lui Ioan Kallimaki-Vv., decedată la 17 Iunie 1831. Despre Doamna Maria vorbește baronul Tott în „Memoires sur les Turcs et Tatares", dar și d-l C. Gane (op. cit.). Era mai puțin frumoasă decât sora ei, Doamna Sevastița Sutzo,[1] dar mai vioaie și interesantă. In 1757 apare ca logodnică, iar în 1761 se căsătorește, la Iași, cu Al. Mavrocordat, vărul celuilalt Alexandru II—Firaris Mavrocordat-Vv., decedat în 1809 în Rusia. Din căsătoria lor, s'a născut, târziu, un copil, Ralu, care s'a măritat cu beizadea Const Moruzi, fiul lui Alexandru-Vv.,—bunicii kneazului Mitică, prefect de poliție la București.

La Chișinău sosește fiul lui Ioan Caragea-Vv. al Valahiei, prințul *Gheorghe Caragea*, însurat cu Smarandița Rosetti. In urma lui vine, din Constantinopol, socrul său, marele dragoman *Scarlat Rosetti-Bibica*, ca și Sutzo-Vv., un favorit al lui Helet-Effendi. A doua lui fiică, *Caliopa*, o fată foarte frumoasă de vre-o 16 ani, deși nu apărea în societate, pare totuși a fi cântată de Pușkin în primul capitol al versurilor din „*Evghenii Oneghin*" (picioruşele Terpsihorei).[2]

Din familia Rosetti, la Chișinău se mai așează *Iordache Roznovanu* († 1836), vistierul de pe timpul războiului Dunărean, apoi logofăt, proprietar al Sorocei, însoțit de fiii săi: *Alecu* († 1853) și *Neculai* († 1858).[3]

---

1. *Soția Domnitorului Mih. Sutzo cel Bătrân, † 1803.*

2. *P. I. Bartenev. A. S. Pușkin în Rusia Sudică și mai cu seamă în Basarabia. „Arhiva Rusă". 1866.*

3. *Ajuns visternic, Neculai s'a împământenit, prin zestrea soției sale, Ecaterina Ghica, la Lipcani-Hotin I-a moștenit fiica lui Pulcheria, măritată cu baronul Const. Rosen, a cărui fiică, Ecaterina, s'a căsătorit cu polcovnicul gărzii, Karl Andreevici von Ditmar. Ecaterina Ghica este ctitora bisericii Sf. Ecaterina din Lipcani (1835). Comunicat de F. F. M.*

Pe timpul Eteriei, fiicele lui Neculai Roznovanu aveau vre-o 3-10 ani; celelalte două s'au măritat apoi și ele cu ofițerii ruși, Maria—cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

La Roznovanu se organizează uneori baluri, dar mai des boierii mari joacă cărți, iar tineretul discută chestiuni politice și amoroase. La 9 Februarie 1822, Iordache Roznovanu, împreună cu Matei Krupenski, apare ca nun la căsătoria lui Grigore Krupenski cu Smaranda, fiica lui Petrache Catargi. O nuntă impunătoare, binecuvântată de Arhiepiscopul Dimitrie. Se vede, mai târziu, că boierii nu se grăbesc să părăsească Basarabia, fiind nemulțumiți de samovolniciile Turcilor și ridicarea la domnie a unui boierinaș neînsemnat, ca Ioan Sturdza (Iunie 1822).

In Basarabia pe atunci cel mai renumit din familia Rosetti este medelnicerul (zis spatar) *Vasile Bălănescu*, asupra vieții căruia ne vom opri cu altă ocazie, deputatul dârz al Sfatului Suprem (1818—21).[1] Cât privește însă pe urmașii familiei *Rosetti*, cari s'au păstrat până'n prezent în Basarabia, ei nu prezintă nici o însemnătate, deși coboară din boierii mari—Ștefan Rosetti, fiul stolnicului Costache, fiul spatarului Ștefan Rosetti.[2]

Furtuna Eteriei aduce la Chișinău pe doi frați *Moruzi*, cu mama lor și trei surori, pe bătrânul postelnic *Dumitrache Statache*, care a luat în arendă poștele Basarabiei, pe postelnicii *Plaghino*, din cari unul era căsătorit cu o „volohă“ frumoasă, curtată de mai mulți și comparată de Pușkin cu zugrăvile Impărătesei Elisaveta pe rublele contemporane, iar altul—cu *Domnița Eufrosina*, fiica lui Al. Moruzi-Vv., destul de deșteaptă, dar nu prea reprezentativă și—principalul - în vârstă de vre-o 40 de ani. Urmează *Maria Bogdan*, văduva hatmanului decapitat de Grigore Ghica-Vv., o femee în vârstă de peste 50 ani, care-i reducea jumătatea în folosul său. Apoi—

contele Leon Sollogub, iar alta—cu Saburov, apoi cu polcovnicul Lișin. Ecaterina (Catinca) Ghica-Roznovanu, prima dată a fost căsătorită cu Sturdza, o fiică a ei, măritându-se cu Moruzi din Petersburg, fiul dragomanului, omorît în 1812. Divorțând de Roznovanu, Ecaterina și-a luat numele ei de fată, Ghica.

1. Un frate al lui Bălănescu, a murit în Basarabia.

2. Dosarul fam. Rosetti. Arh. Stat. din Chișinău.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Iacovache Rizo,[1] autorul istoriei în limba franceză despre Eteria; *Petrache Mavroyeni*, însurat cu *Roxandra Sturdza*, sora viitorului Vodă *Mihail*, care şi el venea adesea la Chişinău—din Odessa - vizitând-o pe sora sa. La Bogdaneasa şi Mavroyeni seratele erau mai vesele, încât le frecventa cu plăcere Puşkin. Bogdaneasa dansa încă şi ea însăşi, deşi prefera mai mult jocurile de cărţi; deaceea din cele trei zile de primire—săptămânal, două erau mai plictisitoare şi petreceau pe lângă mesele verzi, iar a treia se dedica dansurilor. Desigur însă mai aprinzătoare erau seratele la Mavroyeni, casa cărora era deschisă ziua întreagă. La masă se'ntruneau mai mulţi vizitatori; mai apoi începea jocul de cărţi, iar seara, dacă se'ntruneau doamnele tinere, indiferent de zi—în loc de pian erau chemaţi ţiganii—virtuoşi şi, dansurile începeau. Roxandra Sutzo, cu fiica ei, Liza (măritată apoi cu Ghica), o fetiţă de vre-o zece ani, *Irena* şi *Elena*,[2] fiicele lui Mavroyeni, erau întotdeauna de faţă.[3]

Eteria a adus la Chişinău trupa nemţească de artişti din Iaşi, care avea şi balet. Balurile se organizau şi la cazinou, însă mai mult de ofiţerime. Serate intime la Kohanovski, Ralli şi Stamati, discuţii aprinse la Liprandi, jocuri de cărţi la Krupenski şi Roznovanu, baluri—deacuma mai puţin frecventate - la Varfolomei, iată atmos-

---

1. Cu fiica lui Rizo era însurat dr. Mano, viitorul soţ al Pulcheriţei Varfol mei. Vidi: „Din trecutul nostru," No. 7 8, pag. 12.

2. Măritată apoi cu Cortazi, consul englez la Odessa.

3. Deşi Mavroyeni aveau o origină destul de modestă din insula Paros, totuşi ei pretindeau ca se trag din sângele Moruzesc, din Doje Francisc Morosini din Italia. Se zice că „actele doveditoare" au fost arse de ţiitoarea lui beizadea Petrache Mavroyeni, care, venind în Moldova cu sora sa, Doamna Smaranda Kallimaki, s'a ruinat mai târziu în speculaţii cu grâu la Galaţi.

O soră a Doamnei Smaranda, Domniţa Roxandra († 1846), s'a măritat cu Al. Mano şi s'a stabilit la Moscova, apoi la Petersburg, unde, poreclită la belle princesse Roxane", a fost o reprezentantă a societăţii înalte.

Fiica Doamnei Smaranda Kallimaki, soţia lui Scarlat-Vv., Eurosina, s'a însurat foarte romantic cu Nichifor Papadopol, căpitanul torăbiei, care a readus familia, în 1825, din Asia Mică la Galaţi. Căcitanul a murit izgonit din Moldova, în 1862, la Chişinău, lăsând un pu: Alexandru Papadopol-Calimah, istoricul erudit, membru al Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

fera nouă, în care plana Puşkin, personagiul principal al tuturor amintirilor contemporane. Sufletul poetului, tânăr şi înfocat, găsea un deciin natural pentru desfrâu. Totuşi el afla, în mijlocul refugiaţilor, oamenii instruiţi, ca Rizo sau Schina, mai ales pe cel din urmă, aproape de două ori mai tânăr decât Rizo, şi deaceea mai plăcut în conversaţie, uneori mai frivolă, ca şi la Mihalache Sturdza, viitorul Gospodar. In afară de aceasta, Schina avea o momerie şi erudiţie de admirat: recitea poeme franceze pederost, cunoştea literatura clasică şi modernă.

Impreună cu hatmaneasa Bogdan se aşează în capitala Basarabiei fiica ei,[1] *Maria*, măritată cu vestitul vornic *Todor Balş*, care şi el se refugie mai pe urmă la Chişinău, însoţit de fratele său, logofătul *Iordache*, a doua soţie a acestuia,[2] *Anica Filipescu*, fosta favorită a generalului Milordovici, căreia i se atribuie nereuşita asaltului Giurgiului, şi fiul lui Iordache, *Alecu Lungul*. Maria Balş scotea la toate petrecerile pe fiica ei, o fetiţă frumuşică de vre-o 13 ani, cărei Puşkin îi făcea curte. Geloasă, Maria căuta să-l persecute pe poet, ridiculizând un duel al său, cu colonelul Starov, când din pricina viscolului, adversarii, deşi au tras câte două focuri, n'au nimerit nici unul.[3] Puşkin ceru satisfacţie la soţul doamnei,

1. *Fiii hatmanesei—unul cu o barbă mare, altul cu musteaţă lungă (Liprandi)—veneau şi ei la Chişinău, dar trăiau mai mult în Moldova şi Austria.*

2. *Prima lui soţie era Roxandra Sturdza-Mavroyeni.*

3. *La întoarcerea dela duel (Ianuarie 1822), Puşkin a scris:*

Я живъ, | Здоровъ,
Старовъ | Дуэль не кончень.

In curând conflictul s'a aplanat, iar Simeon Nikitici Starov a recunoscut că poetul tot aşa de bine stă sub glonţe, cât şi scrie. De altfel totul a pornit din cauza unui ofiţeraş timid din regimentul lui Starov; ofiţerul a comandat un dans, pe când Puşkin — fără să cunoască aceasta—a comandat altul, cântat de orchestră.

Liprandi zice că Starov a murit la Petersburg. Viteazul general, după lupte numeroase cu Turci, Napoleon ş. a., s'a retras din armată şi s'a aşezat pe moşia sa la Floreşti-Soroca, unde o zidit, în 1853, una din bisericile cele mai frumoase din Basarabia. A murit acolo la 22 Mai 1856. iar soţia sa, Varvara Ivanovna—la 27 Ianuarie 1872. Prin testament, averea trebuia să treacă rudeniei sărace şi invalizilor, iar 20 000 ruble—bisericii; moşia a moştenit-o totuşi—după un proces—familia Acaţatov din Ananiev. Comunicat de Ic. St. V. Guma.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

care, crezând că i s'a ofensat soția, răspunse prea arogant. S'a iscat un incident, care n'a dovedit decât firea prea aprinsă a poetului, temperamentul său african, de strănepot de arap al lui Petru cel Mare. Duelul a fost împiedicat, iar generalul Inzov, îngerul păzitor al poetului, îl închise pe două săptămâni acasă, fără... cizme. Cu această ocazie Pușkin a scris epistola următoare:

Мой другъ, уже три дня
Сижу я подъ арестомъ
И не видался я
Давно съ моимъ Орестомъ[1].
Спаситель молдаванъ,
Бахметьева намѣстникъ,
Законовъ правозвѣстникъ
Смиренный Іоаннъ[2]
За то, что ясскій панъ,[3]
Извѣстный намъ болванъ
Мазуркою, чалмою,
Несносной бородою,[4]
И трусъ, и грубіянъ,
Побитъ немножко мною,
И что бояръ пугнулъ
Я новою тревогой,
Къ моей коморкѣ строгій
Приставилъ караулъ
. . . . . .
Невинною игрою,
А именно—мараю
Небрежныя черты,
Пишу карикатуры,
Знакомыхъ столько лицъ,
Восточныя фигуры
Игривыхъ куконицъ
И ихъ мужей рогатыхъ,
Обритыхъ и брадатыхъ!..

Pușkin vizita uneori casa prințului *Al. Cantacuzino*, a cărui soție, *Elisaveta Mihailovna*, se deosebia printr'o ospitalitate fină. In casele boierilor acestora nu puteai întâlni tot conglomeratul pestriț al societății, ce se'ntrunea la Krupenski sau Varfolomei. Din Moldoveni, un loc de seamă îl ocupa mareșalul *Iancu Sturdza*, un tip european, ireproșabil. Mentorul copiilor prințului, francezul Ripé, era un literat foarte destoinic și apreciat de Pușkin.

Celălalt frate, *Gheorghe Cantacuzino*, era un om tot

1. И. С. Алексѣевъ.
2. Инзовъ.
3. Т. Балышъ.
4. *Portretul oriental de felul lui Balș, reiesă din versurile umoristice ale lui Weltman*:

Онъ важенъ, важенъ, очень важенъ:
Усы въ три дюйма, и сѣда
Его въ два локтя борода,
Янтарь въ аршинъ, чубукъ въ пять саженъ,
Онъ важенъ, важенъ, очень важенъ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

așa de rafinat, care poseda așa de bine franceza, încât, pe când era aghiotant al gen. Beningsen, conducea corespondența aceluia. Faptul c'a fost colonel al „voluntarilor" și al regimentului ulanilor Bugului, l-a costat vre-o 100.000 de ruble, cheltuite pentru întreținerea regimentului, care s'a arătat foarte prost în războiul Dunărean.[1] Nu putea totuși să se consacre mărunțișurilor vieții triviale, să pătrundă în conducerea tuturor pușlamalelor, puse sub comanda lui, și demisionă, așezându-se la Chișinău, iar vara petrecând-o la Marcouți și Hotin. Pușkin vizita casa acestui Cantacuzino mai des, căci etichetul nobleței nu-l apăsa aci ca la Alexandru. De altfel soția prințului, *Elena Mihailovna*, era o femee de un caracter superior. Aici aparea și Alex. Ipsilanti, care, sub pretextul că-l însoțea pe Cantacuzino, când se ducea să viziteze pe „mama", dela Noembrie 1820 de două ori plecă la Sculeni, apoi la Hotin, Ismail, Reni, etc. Frații Ipsilanti nu se distingeau prin cultura și spiritualitatea lor, chiar și viitorul comandant suprem al Greciei, Dimitrie, un tip pleșuv și subțire. Numai Alexandru, deși prea arogant, era mai inteligent și prieten cu Rușii luminați, de felul generalului M. F. Orlov. Când a pornit răscoala, familiile Cantacuzino s'au retras la Atachi și Hotin. Prințul Gheorghe conducea pe eteriști la măcelul dela Sculeni, când suferi un atentat din partea căpitanului arnăut Hagi-Oglu. Eteriștii, în panică trecând înot Prutul, pieiră în număr mare, iar conducătorul lor cu greu răzbătu, rănit,

---

1 Soldații aceștia erau o adunătură de hoți și dezertori, conduși de ofițerii concediați. Fugiau la ivirea primului Turc, încât regimentul tot timpul campaniei era reținut la Chișinău — în dosul frontului, iar mai târziu a fost trimis în Polonia pentru paza cordoanelor vamale. Radu Rosetti Arhiva Senatorilor din Chișinău Vol. I. Buc 1909. Analele Academiei Române.

Contele Langeron scrie despre Cantacuzino:

„Cantacuzène avait fait semblant de servir dans la guerre de 1788. Dans celle-ci il ne jugea pas à-propos de faire même ce semblant: il équipa très mal ses volontaires, mais assez bien ses haras et les troupeaux de ses terres. C'était un fort bon homme, mais il n'était rien moins que militaire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

la carantina din Sculeni. Amărât, se'ntoarse în Basarabia, trăind în disgrație la Marcouți, pierzând dreptul de-a participa la alegerile nobilimii. Întreținea poștele județului Hotin și, amuzat în felul acesta, cheltui încă o avere întreagă.

Poetul Pușkin despre Eteria

Se refugiază la Chișinău de asemenea o mulțime de boieri ai Valahiei, în frunte cu *Constantin Varlaam*, vistierul de pe vremea războiului Dunărean, unul din colaboratorii senatorului Kușnicov; cu fiica sa e căsătorit C I. Bulgacov, directorul poștelor la Petersburg. Urmează: *Const. Ghica*, fratele lui Ghica-Vv., boierul *Năsturel-Herescu*, însurat cu *Elena*, fiica banului Gr. Băleanu, frații culți *Ghica*, dintre cari *Aga-Gheorghe* e prieten cu Liprandi, și mulți alți fruntași distinși de dincolo de Prut și Milcov. Ceva mai înainte, decât acești Români și Greci emigranți s'au așezat în Basarabia Armenii, în frunte cu *Manuc-Bei*, și Sârbii, conduși de *Cara-Gheorghe*. Nu pomenim pe toți boierii mari și mici din peninsula Balcanică, cari pribegesc prin Basarabia, unii pela moșiile lor,[1] alții pela conacurile străine sau casele din Chișinău. Numai din mijlocul literaților moldoveni mai găsirá aci adăpost: *Alecu Beldiman*, *Costache Conaki*, *Gheorghe Asaki*, familia poetului *Hrisoverghi*, a lui *C. Negri*, *Doniceștii* și câți alți boieri de baștină din Basarabia.

In *„Păcatele tinereților"*, Costache Negruzzi povestește că în zilele Eteriei, Chișinăul — oraș somnoros și plictisitor — și-a prefăcut cu totul aspectul. Era arhiplin de oamenii, ce-și căutau uitarea necazurilor în veselii, baluri, petreceri și amoruri. Petrecerile urmau unele după

1. *Bașotă, Buzne, Bantâș, Bucșanescu, Coroi, Criste, Catargiu Cerkez, Hâjdeu, Ghica, Iamandi, Krupenski, Kețco, Kalmuțki, Kazimir, Kogălniceanu, Millo, Mavrodin, Râșcanu, Palladi, Rusu (sso), Stamati, Stroici, Sturdza, Talpă, Tutescu, Vârnav ș. m. a.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

altele şi'n halul acesta ştirile, una mai fabuloasă decât alta, din când în când trezeau pe boierii din vârtejul fermecător. De altfel majoritatea veneticilor, chiar a Grecilor, înainte încă de nereuşita lui Ipsilanti, se purta destul de inert faţă de răscoala. Printre puţinii, la Chişinău, poetul Puşkin avea încredere în izbânda Eteriei. In memorialul său, la 2 Aprilie 1821, citim rândurile aceste:

«Seara am petrecut-o la N. G. Grecoaică delicioasă. Am vorbit despre A. Ipsilanti; în mijlocul celor cinci Greci, eu unul vorbeam ca un grec; toţi erau disperaţi în reuşita intreprinderii eteriei. Sunt ferm convins că Grecia va triumfa şi 2.500.000 de Turcii vor lăsa ţara înfloritoare a Eladei moştenitorilor legitimi ai lui Homer şi Temistocles. Cu mare regret am aflat că Vladimirescu n'are o altă calitate, decât o vitejie neobişnuită; — vitejie e îndestulător şi la Ipsilanti».

Puţin mai înainte, Puşkin a adresat prietenului său, A. N. Raevski, o scrisoare, în care descria detailat începutul Eteriei:

«Iţi fac cunoscut evenimentele, care vor avea consecinţe, importante nu numai pentru regiunea noastră, dar şi pentru Europa întreagă.

«Grecia s'a răsculat şi a declarat libertatea ei. Teodor Vladimirescu, care a slujit altă dată în armatele defunctului prinţ Ipsilanti, la începutul lui Februarie anului acesta a ieşit din Bucureşti cu'n număr mic de Arnăuţi înărmaţi şi a declarat, că Grecii [1] nu mai pot suporta asupririle şi jafurile şefilor turci, că s'au decis să se elibereze de jugul neligitim, că nu vor să plătească numai dăjdile, impuse de guvern. Proclamaţia aceasta a tulburat Moldova întreagă. Prinţul Sutzo şi consulul rus au vrut să oprească desfăşurarea revoltei. Pandurii şi Arnăuţii din pretutindeni fugeau la viteazul Vladimirescu—şi în câteva zile el comanda deja 7000 de ostaşi.

«La 21 Februarie generalul, prinţ Alexandru Ipsilanti, cu doi din fraţii săi şi prinţul Gheorghe Cantacuzin, a sosit la Iaşi din Chişinău, unde el a lăsat-o pe mama, surorile şi doi fraţi. A fost întâmpinat de 300 Arnăuţi, prinţul Sutzo şi consulul rus, şi imediat a luat comanda asupra oraşului. Acolo a scos el proclamaţiile,

1. *Aşa se credea pe atunci la Chişinău.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

care s'au împrăştiat repede pretutindeni: în ele se zicea că fenixul Greciei va resare din cenuşa sa, că ceasul pieirii pentru Turcia a sosit, etc. şi că *o putere mare aprobă vitejia însufleţită*. Grecii au început să se strângă în gloată sub cele trei steaguri ale lui, din care unul tricolor, pe altul fâlfâie o cruce îmbinată cu laure, cu textul: «aşa vei învinge», pe al treilea se 'nfăţişează fenixul ce se renaşte. Am văzut scrisoarea unui voluntar. Descrie cu foc solemnitatea sfinţirii steagurilor şi a spadei prinţului Ipsilanti, entuziasmul clerului şi poporului: un moment excelent al speranţei şi libertăţii.

«La Iaşi totul e liniştit. Şapte Turci au fost aduşi la Ipsilanti şi imediat ucişi — noutate ciudată din partea unui general european. Turcii, în număr de 100 oameni, au fost măcelăriţi, 30 de Greci ucişi la fel. Vestea despre rebeliune a mers până la Constantinopol... Trei Greci fugari se găsesc de ieri la carantina locală. Ei au împrăştiat multe zvonuri false. Bătrânul Ali a primit credinţa creştinească şi a fost botezat cu numele de Constantin. Trupa lui de 2000, care mergea ca să se unească cu Suloiţii, a fost nimicită de armata turcească. Entuziasmul minţilor a ajuns la o treaptă culminantă: toate gândurile se'ndreaptă spre un singur ţel — neatârnarea patriei străvechi. La Odessa eu n'am aflat deja o priveliştе interesantă: cum în prăvălii, pe străzi, în cârciume — pretutindeni se'ntruneau gloate de Greci; toţi îşi vindeau pentru nimica avutul lor, cumpărau săbii, puşti, pistolete; toţi vorbeau de Leonidas, Temistocles, toţi mergeau în armata fericitului Ipsilanti. Viaţa, avutul Grecilor la dispoziţia lui! Dela 'nceput el avea două milioane de piaştri. Singurul Pauli a dat 600.000 piaştri, condiţionând înapoierea lor după *restaurarea Greciei!* 10.000 de Greci s'a înscris în armată; Ipsilanti merge să se unească cu Vladimirescu. El se numeşte comandantul suprem al oştirilor nordice greceşti şi împuternicitul guvernului secret. Trebue de ştiut, că sunt 30 ani de când s'a constituit şi s'a împrăştiat o societate secretă, scopul căreia a fost eliberarea Greciei. Membrii au fost împărţiţi în trei categorii. Treapta inferioară se compunea din militari, a doua — civilă: membrii aveau dreptul fiecare să-şi caute tovarăşi, dar nu militari, pe cari îi desemna numai a treia treaptă, superioară. Vezi mersul simplu şi ideia principală a societăţii acesteia, a cărei fondatori nu sunt cunoscuţi încă. O credinţă aparte, o limbă aparte, neatârnarea tiparului cărţilor; pe de o parte instrucţia, de pe altă — ignoranţa adâncă — totul servea de acoperământ patrioţilor amatori

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

de libertăți. Toți negustorii, tot crerul până la ultimul călugăr, erau considerați în societate, ce astăzi izbândește. Iată-ți descrierea detailată a evenimentelor din urmă ale regiunii noastre; să aruncăm o privire profetică asupra viitorului și să căutăm a ghici soarta Greciei.

«O critică ciudată! Două popoare (Grecii și Italienii), de mult decăzute la o micime dispreţuitoare, se răscoală într'un timp, dela o adormire îndelungată și se reînoiesc, se ivesc pe tărâmul politic al lumii. Primul pas al lui Ipsilanti e excelent și strălucit. El a pornit fericit--28 ani, o mână ruptă, un țel însufleţit! de-acuma el aparţine istoriei. O soartă de invidiat. Pumnalul îi este mai primejdios decât sabia Turcilor; Constantin (Ali Paşa al Ianinei) n'are să fie mai conștiincios decât Clodovic, și influența răzbunătorului tânăr al Greciei poate să-l neliniștească. Mărturisesc, aşi sfătui pe prinţul Ipsilanti să previe pe bătrânul scelerat: moravurile ţării aceleia, unde el acţionează acuma justifică crimele politice.

«O întrebare importantă: ce-are să facă Rusia? Vom ocupa noi Moldova și Valahia sub aspectul intermediarilor pacinici? Sau vom trece peste Dunăre ca aliații Grecilor și dușmanii adversarilor lor?»

Un alt poet celebru, Byron, se lupta, sacrificându-și viața pentru izbânda Greciei. Puşkin nu visa decât la aceeaș soartă. Dovadă ne este poezia „*Războiul*“ (1821), în care poetul se vede deja în toiul luptei, poate căzând printre morți, – aceasta înainte încă de Byron. Plină de entuziasm este poezia lui: „*Răscoală-te, Grecie, răscoală-te!*“ (1823). „Dacă e nădejde la război—scrie poetul lui S. I. Turghenev—atunci, pentru Hristos, lăsați-mă în Basarabia“. In notițele lui stă însemnat: „Trei zile în urmă (7 Mai 1821) am scris lui Ipsilanti printr'un tânăr francez, care pleacă în rândurile armatei Grecești“. Ținea să ajungă în mijlocul eteriștilor, dar – ca unui exilat în venia greu să fugă. Un an după moartea lui Byron—cântăreţul asaltului asupra cetății Ismail[1]—Puşkin scria din Mihailovscoe, prinţului P. A. Viazemski (7 Aprilie 1825):

1. *In 1827, Puşkin a scris „Despre erorile lui Byron la descrierea Basarabiei și a împrejurărilor captivării Ismailului“.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

«Azi e ziua morții lui Byron. De-aseară am comandat o liturghie pentru pocăința sufletului său. Preotul s'a mirat de evlavia mea și mi-a oferit o proscură, scoasă «pentru pocăința robului lui Dumnezeu boliarinul Gheorghe». Ti-o trimit».

Odată, când vom descrie asaltul Ismailului, vom vorbi și despre erorile admise de Byron în descrierea războiului aceluia. Englezul cam șchiopătează în nomenclatura rusă, iar fondul istoric pentru cântecele VII și VIII din „*Don-Juan*" îl culege numai din istoria lui Castelno, și ea defectuoasă adesea. De altfel, desfășurarea acțiunii, ca fapt autentic, e luată din viața unui alt erou, cunoscut Basarabiei de odinioară — ducele de Richelieu, creatorul Odessei.

Incă în Iunie 1824, Pușkin se mira într'o scrisoare, trimisă deja din Odessa, către N. I. Raevski, că acela îl considera dușman al Greciei eliberate. Poetul ocără pe Greci - cerșetorii Constantinopolului, cari n'au putut să-și revindece drepturile. Mai târziu, în nuvela „*Cârjaliul*" (1834), Pușkin a redat un tablou al sfârșitului Eteriei, demn de-a fi reprodus și el, ca o scriere a unui scriitor ilustru, informat dela participanții Eteriei și ai luptei dela Sculeni.

«Alexandru Ipsilanti era viteaz, însă n'avea calitățile necesare pentru rolul însușit cu atât foc și nechibzuială. Nu știa să se împace cu oamenii, pe cari era nevoit să-i conducă. Ei n'aveau nici respect către dânsul, nici încredere. După bătălia nenorocită, unde a pierit floarea tinerimii grecești, Iordaki Olimpioti îl sfătui să se retragă, și personal i-a luat locul. Ipsilanti fugi călare spre granițele Austriei și de-acolo trimise blestemul oamenilor, pe cari îi numi trădători, lași și pușlamale. Acești lași și pușlamale, în mare parte, au pierit sub zidurile mânăstirii Secu și pe malurile Prutului, apărându-se cu desperare împotriva protivnicului înzecit de puternic.

«Cârjaliul se afla în detașamentul lui Gheorghe Cantacuzin, despre care se poate repeta acelaș, ce s'a zis de Ipsilanti. In ajunul bătăliei dela Sculeni, Cantacuzin ceru permisiunea comanda-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

mentului rus de-a intra la carantina noastră. Trupa a rămas fără conducător; însă Cârjaliul, Sofiano, Condogoni și alții nu găsiau nici o nevoie în conducător.

«Bătălia dela Sculeni, pare că n'a fost descrisă de nimeni în tot adevărul ei mișcător. Închipuiți-vă șapte sute de oameni: Arnăuți, Albaneji, Greci, Bulgari și oameni de strânsură fără o idee de arta militară, ce se retrăgeau în fața 15.000 de călăreți turci. Trupa aceasta s'a apropiat de malul Prutului, punând în fața sa două tunuri mici, găsite la Iași la curtea domnească, și din care uneori se trăgea pe la ospățuri. Turcii ar fi fost bucuroși să acționeze cu mitralierele, dar nu îndrăzniau fără consimțământul comandanților ruși: cartușele neapărat trebuia să zboară pe malul nostru. Comandantul carantinei [1] (astăzi deja defunct), slujind în armată patruzeci de ani, dela naștere n'a auzit flueratul gloanțelor; aci însă Dumnezeu l-a adus să audă. Câteva au bâzâit pe lângă urechile lui. Moșneguțul se supără grozav și blestemă pentru aceasta pe maiorul regimentului Ohotski, ce se găsea detașat la carantină; maiorul, fără să știe ce să facă, fugi pe malul râului, peste care călăreau delibașii și îi amenință cu degetul. Delibașii văzând aceasta, s'au retras, iar cu ei și detașamentul întreg turcesc. Maiorul, care îi amenințase cu degetul, se numia Karcevski. Nu știu ce s'a întâmplat cu el.

«Totuși, a doua zi, Turcii au asaltat pe eteriști. Fără a îndrăzni să tragă cu tunuri, ei s'au hotărît, împotriva obiceiului lor, să se lupte cu arme reci. Lupta era crâncenă. Se tăiau cu iataganele. Din partea Turcilor s'au observat lănci, neîntrebuințate până atunci; lănciile aceste erau rusești: Necrasovță [2] se luptau în mijlocul lor. Eteriștii, cu permisiunea Împăratului nostru, puteau trece Prutul și să se refugieze în carantina noastră. Ei au început trecerea. Condogoni și Sofiano au rămas ultimii pe malul turcesc. Cârjaliul, rănit în ajun, era culcat deja la carantină. Sofiano [3] a fost ucis. Condogoni, un om foarte gras, a fost rănit cu o lancie în pântece. Cu o mână el a ridicat sabia, iar cu alta și-a înfipt

---

1. *Cons. de st. ef. Navroțki.*

2. *Cazacii lui Necrasov, refugiați peste Dunăre. „Din trecutul nostru", No 13-14, pag. 25.*

3. *Pe fiica lui Sofiano, Rodosa, o fetiță de cinci ani, (1821) o adoptă Ecaterina Hristoforovna Krupenski, în casa căreia fetița era educată, și Pușkin Poetul scria confratelui său, V. A Jucovski (1924) ca acela să intervie pentru fetiță la Impărăteasa Maria Feodorovna, De altfel Sofiano era fratele lt. colonelului din reg. Camciatski - P. S., însurat cu sora Ecaterinei Krupenski, Ana, născută Comneno.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

lancia dușmanului mai adânc și astfel a putut să ajungă cu sabia pe ucigaș, rostogolindu-se împreună cu el.

«Totul s'a sfârșit. Turcii au rămas învingători. Moldova a fost curățită. Vre-o 600 de Arnăuți s'au împrăștiat prin Basarabia; fără să cunoască, cu ce să se hrănească, ei totuși rămâneau recunoscători Rusiei pentru ocrotire. Duceau o viață trândavă și desfrânată. Puteai să-i vezi întotdeauna în cafenelele Basarabiei semiturcești, cu ciubucuri lungi în gură, bând drojdia cafelei din ceșcuțe mici. Vestele lor mostrate și pantofii ascuțiți roșii începeau deja a se uza, dar scufeicele îmbălmăsate tot rămâneau pe ceafă, iar iataganele și pistoletele tot mai ieșiau afară din brâurile largi. Nimeni din ei nu se jeluia. Nu puteai gândi că acești sărmani pacinici erau cleftii cei mai vestiți ai Moldovei, tovarășii groaznicului Cârjaliul»...

Adnotările lui I. P. Liprandi

Ca document istoric, descrierea lui Pușkin nu poate fi privită. E scrisă șaisprezece ani mai târziu, probabil după unele însemnări, făcute în trecut (Annencov). Unele nume sunt expuse greșit și le-am corectat în textul de mai sus. In privința aceasta e necesar să revedem notițele ofițerului *Ivan Petrovici Liprandi* (1790—1880), un grec din Italia, care a participat în războiul Dunărean și campania împotriva lui Napoleon, iar în războiul următor cu Turci (1828—29) a fost șeful biroului de recunoaștere la stat-majorul rus, în fine — funcționar cu însărcinări speciale pe lângă ministerul de interne. Era un istoric, etnograf și arheolog de o erudiție colosală, prieten bun cu Pușkin, la Chișinău. Biblioteca lui Liprandi — una din cele mai însemnate, în chestie, în Europa — a trecut în proprietatea stat-majorului suprem, la Petersburg, iar amintirile sale s'au publicat în revista *„Arhiva Rusă“* (mai ales în 1866, No. 8 10). Poetul însuș numește pe Liprandi — „prietenul său bun și chezășia credincioasă pentru cinste și inteligență“ (scrisoarea din 2 Ianuarie 1822, către prințul Viazemski). In notițele sale

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

la epistola, către Baratânski („Din Basarabia"), Puşkin afirmă că „Basarabia, cunoscută din antichitatea cea mai adâncă, trebue să ne fie mai cu seamă interesantă: până'n prezent această regiune ne este cunoscută după descrierile greşite a doi-trei călători. Nu ştiu, dacă va apare vre-o dată „Descrierea istorică şi statistică a Basarabiei", compusă de I. P. Liprandi, ce'ntruneşte ştiinţă adevărată cu o destoinicie deosebită a unui militar". De această „Descriere" s'a folosit mai târziu un alt ofiţer de stat-major, A. Zasciuc (1828—1905), premergătorul tuturor istoricilor Basarabiei. Puşkin, împreună cu Liprandi, a intreprins o călătorie în Sudul Basarabiei, pentru a face cercetări arheologice, printre care era şi căutarea mormântului lui Ovidiu, ce se credea exilat în părţile aceste (într'adevăr—în Dobrogea). Deja după plecarea sa din Chişinău, Puşkin se interesa de soarta lui Liprandi şi era în corespondenţă cu el.

Dacă Puşkin putea să afle evenimentele Eteriei dela participanţii sau martorii oculari, ca Gorciacov şi alţii atunci—Liprandi personal s'a dus la Sculeni şi tocmai la el în casă poetul a cunoscut pe eteriştii, refugiaţi la Chişinău, unde saloanele boiereşti şi-au închis în faţa lor porţile, şi numai Liprandi—cercetând istoria popoarelor balcanice—îi primea cu ospitalitate.

Primul, pe care îl descrie Liprandi este *Iordaki* „căpitanul", adică conducătorul, poreclit *Olimpiot*, după o bandă ce jefuia, până'n 1806, împrejurimele Olimpului. Iordaki era „logofăt" sau diac în părţile acele. In 1806, el a trecut cu „bulucul" – banda sa—în apărarea Serbiei şi a întrat în oştirea voevodului Haiduc Velco, la omorul căruia, la Negotin, a luat-o de soţie pe văduva voevodului şi a pribegit în Valahia. La Bucureşti, Iordaki se ridică pe timpul domniei lui Caragea-Vodă, vestit prin groaznica „ciuma lui Caragea", dar şi fuga lui în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Italia, unde pribegi jefuind visteria țării. Îl însoția căpitanul Iordaki, care i-a compus garda. Era și timpul, căci Capigi-basa aducea deja Gospodarului un lat din Constantinopol. Iordaki emigră apoi în Basarabia, unde venia de altfel din când în când, vizitând pe Sârbii refugiați.

La Hotin[1] încă în 1817, el a convins pe *Cara-Gheorghe* că Sârbii îl așteaptă și că e destul ca să apară în Serbia, ca poporul întreg să se răscoale. Promitea, personal o trupă de 600 Arnăuți, ce-l așteptau la Cernet, lângă Mehadia, pe hotarul Banatului. Cara-Gheorghe a scos două pașapoarte și plecă în taină, însoțit de Iordaki, în Austria. Când au sosit la Mehadia, nimeni nu-l aștepta pe Voevodul, recunoscut și omorît. Iordaki însă, obținând 2000 galbeni pentru „trupă", s'a retras în munți. Cine știe, dacă nu s'a înțeles el pentru a trăda pe Vodă?

Prins în Austria, Iordaki a fost predat pentru a fi spânzurat, la București; îl scăpă însă dragomanul consulatului rus, *Domnando*. Se pregătia răscoala Eteriei și Domnando îl însărcină cu diferite tratative. „Căpitanul" l-a trădat pe Ipsilanti și pe Domnando, inițiе omorul lui Tudor Vladimirescu și'n genere a fost vinovatul principal al nereușitei lor. La Drăgășani, când Al. Ipsilanti aștepta vești de pe câmpul de luptă, el îl trimise pe Iordaki. „Legiunea sacră", alcătuită de Grecii instruiți în Apus, a fost măcelărită, iar ceilalți fugiră înainte de a se 'ncepe lupta. Comandantul legiunii, *Neculai Ipsilanti*, a fost singurul care a scăpat, mulțumită credinței unui arnăut, Stoica. Ofițerul, distins în... saloane și dansuri, prințul s'a dovedit slab, ca militar. Iordaki Olimpiotul n'a așteptat sfârșitul bătăliei și, pe când stăpânul său—prințul Alexandru—fugia călare spre granița Austriei, sluga pribegia spre Basarabia, temându-se de spânzurătoarea Germanilor. N'a reușit însă să ajungă Prutul și, împre-

1. *„Din trecutul nostru"... No. 1. Sârbii în Basarabia.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

surat de Turci, s'a închis între zidurile mânăstirii Secul, unde şi-a găsit o moarte eroică.

Cu atât mai nedrept este Puşkin faţă de basarabeanul nostru, *prinţul Gheorghe Cantacuzino*, capul cel mai bun dintre eterişti — cum îi zice Liprandi. Pe când la Drăgăşani se încerca forţa oştirii eteriste, Ipsilanti a făcut un gest greşit trimitând din Târgovişte, pe Cantacuzino în Moldova, ca să strângă bandele risipite prin ţară, ale răsculaţilor. Atmosfera în Moldova, „guvernată" de Pendadeca, nu era prielnică prinţului şi celor 800 ostaşi ai săi, strâmtoraţi de Turci, năvăliţi din Brăila. Totuşi, energia conducătorului s'a dovedit, când a reuşit să ajungă la Sculeni. O parte de Arnăuţi ţinea să se retragă în munţi, de unde venia în ajutor voevodul sârb *Mladen*, cu vre-o 200 de călăreţi; Cantacuzino însă a înţeles primejdia şi s'a opus. El a început întărirea lagărului. A urmat însă atentatul lui Hagi-Oglu din Hâbrova, un căpitan arnăut, mai pe urmă ajuns în armata rusă, în detaşamentul de recunoaştere, condus de Liprandi. Rănit şi ameninţat de conspiratori, Cantacuzino a trecut la carantina din Sculeni, unde pribegi de altfel şi Hagi-Oglu. Din cei 800 de ostaşi, pe malul „turcesc" al Prutului n'au rămas decât vre-o 160. Asupra lor a început atacul Salih-Paşa, când gloanţele au zburat şi pe malul rusesc al Prutului. Şeful carantinei, Navroţki, şi generalul Bologovski, au trimis pe maiorul Karcevski cu'n trâmbiţaş pe malul râului. Acesta declară că, dacă atacul nu se va opri, generalul va considera războiul declarat şi va începe trecerea trupelor ruseşti peste Prut. Turcii n'au continuat atacul decât a doua zi, când l-au început paralel cu râul, încât Ruşii n'au putut să aibă nici o pretenţie asupra lor şi contemplau privelişte luptei fără primejdie, de pe malul Basarabiei. Puţini cine au scăpat din vitejii, rămaşi în Moldova. Mladen a întârziat. El a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

dizolvat trupa sa și, înșelat de Voevodul Miloș al Serbiei, care-i promitea grațierea, a fost ucis mișelește.

Fără a cunoaște că soțul ei a trecut Prutul, *Elena Mihailovna Cantacuzino* a sosit la Sculeni, cerând să-i se aprobe o intervedere cu prințul Gheorghe, pe care vroia să-l încurajeze. Vestea că soțul ei este în afară de orice pericol a frapat-o. Femee nobilă, ea s'a indignat, preferând să-l vadă mort, decât întors într'un fel rușinos. Prințesa nu se amesteca în negocierile Eteriei, dar aflând numai de realitatea crudă a situației răsculaților în apropierea Sculenilor ea îl iertă pe Gheorghe.

E necesar să dăm unele lămuriri asupra Cârjaliului, imortalizat de Pușkin. Numele acesta apartinea faimosului tâlhar din Turcia de pe timpul lui Selim III și Mahmud II. Dacă n'ar fi ucis, ar ajunge și el pașă, precum un Tresenekli-Oglu. Mustafa Bairactar sau Ali al Ianinei și Magomed-Ali al Egiptului. Numele de „Cârjaliul" și l-au însușit apoi zeci de haiduci, printre cari și un bulgar, descris de Pușkin.

„*Cârjaliul*" basarabean n'a fost într'adevăr prea romantic, iar cele comunicate lui Pușkin de M. I. Leks, nu sunt decât anecdote plăcute, povestite de un „coseur" cunoscut. Cei 600 de Arnăuți, refugiați în Basarabia, peste vre-o două luni au încercat o „expediție" nouă în Moldova. Ei s'au strâns în codrul Gurii-Galbine, de unde trebuiau să pătrundă, peste Prut, în codrii Hușului și Fălciului. Au fost trădați însă de o amantă părăsită. Comandantul cazacilor, Beghidov, a făcut o razie și a înapoiat pe Arnăuți la Chișinău. S'au strecurat totuși câțiva și peste Prut, printre ei Cârjaliul, care n'a fost rănit în bătălia dela Sculeni, precum afirmă Pușkin. Măsurile luate de Cuciuc-Pașa din Iași, siliră pe hoții aceștia să se 'ntoarcă în Basarabia, unde ei continuau „loviturile" nocturne. Guvernatorul a dispus atunci la extrădarea lui Cârjaliul, care, rănind

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

pe șeful postului turcesc din fața Sculenilor, Egob-Aga (în 1827 pașă la Isaccea, ce-a predat-o în războiul următor, Rușilor), a fugit. In tot cazul, chiar dacă n'a sfârșit, cum zice C. Negruzzi, în spânzurătoare, totuși în 1829 nu mai era în viață.

I. Liprandi a cunoscut personal pe *Vasile Caravia*, *Const. Duca* și *Pendadeca*, eteriștii blestemați de Ipsilanti pentru fuga lor dela Drăgășani.[1] Caravia și Pendadeca erau Greci, originari din Nejin. Cel dintâi a devenit „de credință bună" la Ipsilanti în urma măcelului dela Galați, unde el a omorît 60 de familii pacinice de Turci. Era totuși un om destul de inteligent. Pendadeca—„guvernatorul" Moldovei—avea la eteriști gradul de polcovnic. Dar mai cu seamă se distingea printre ei Duca, un albanez șiret, mâna dreaptă a lui Ali-Pașa de Ianina. Știa mai multe limbi și povestia foarte reușit tradițiile popoarelor balcanice, ce le strângea Pușkin, care, astfel, a înscris două legende: *„Duca"*, o tradiție moldovenească din veacul XVII, „și *„Dafna și Dabija"*, o legendă din 1663. Poetul se mai interesa de cântecele, ce deplângeau moartea lui Vladimirescu și a lui Bim-bașa-Sava, care în 1821, a pregătit răscoala Bulgarilor, ce n'a știut s'o folosească Ipsilanti. După Drăgășani, Bim-bașa a trecut la Turci, cari l-au omorît prin trădare.

Negruzzi, Pușkin și Calipso.[2]

Printre scriitorii români, din prima jumătate a sec. XIX, o figură ce concentrează în jurul ei viața culturală și literară a Moldovei, este Costache Negruzzi. Totuși, lipsește și astăzi o biografie complectă a acestui mare

1. *Impreună cu Vas. Parlu, Gheorghe Mano, Grigoraș Sutzo, Neculai Scufo ș. a.*

2. *Printre primii, am studiat cu seriozitate relațiile dintre Pușkin și Negruzzi. Am publicat un articol de încercare în ziarul „Viața Basarabiei", No. 1—14 Noembrie 1932, apoi—un ciclu de foiletoane literare în ziarul „Basarabia", No. 89 92, Mai 1933. Capitolul, ce urmează, nu este decât o reproducere a celor publicate în 1933, corectându-se greșelile de tipar, multe la număr în ziarul „Basarabia". In Iunie—Iulie 1933, survine un articol al d-lui E. Gane, în rev.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

prozator, fiind foarte slab studiată juneța lui, legăturile cu Basarabia și cu geniul poeziei ruse, Alexandru Pușkin, a cărui cunoștință determină pe tânărul Negruzzi să se preocupe, mai apoi, de literatură.

După amintirile unor bătrânași din ținutul Hotinului, reiesă că Negruzzești sunt de origină din părțile nordice ale Basarabiei. In Arhivele Statului din Chișinău, găsim, în cartea VI a nobilimii—de neam, pe *Manolache Negruzzi*, unchiul scriitorului și fiul vel-căpitanului Vasile al cărui părinte este clucerul Dinu *Negruță*, fiul lui Gavrilaș Neniul, vtorii-logofăt, al cărui tată a fost *Neniul*—logofăt, moșier la Șireuți în 7169 (1661). Fratele lui Manolache, clucerul *Dinu Negruzzi* († 1826) a fost tatăl lui Costache, care dela dânsul a și moștenit patima cea dintâi pentru slovele scrise.

Nu este cunoscută precis data nașterii scriitorului nostru. Se indică aproximativ anul 1808 ca cel de naștere, urmând căsătoriei clucerului Dinu cu Sofia Hermeziu (1807).[1] Costache Negruzzi însuș, la 25 Septembrie 1823, însemnând „tălmăcirea și alcătuirea în stihuri a istorioarei Memnon de Volter", își stabilește și vârsta: „16 ans", încât e posibil că s'a născut chiar în 1807.[2]

„Viața Basarabiei", despre: „Motive moldovenești în creația poetică a lui A. S. Pușkin". Pornind dela o prezumție eronată, că Negruzzi s'ar fi născut în 1800, d-l Gane dă o lucrare greșită în fond și slabă în cunoașterea eroilor contemporani ai lui Pușkin. In Ianuarie—Februarie 1934 apar, în aceeași revistă: „Contribuțiile la vechea lirică românească.—Șalul negru", de Al. David. Regretatul literat a cărui lucrare ne-a fost prezentată încă în manuscris—cizelează teza mult mai reușit. Faptul că foiletoanele noastre au apărut într'un ziar, provoacă pierderea lor pentru contribuțiile ce-au urmat, deoarece n'au fost folosite nici de d-l Gane, nici de Al. David.

1. In actele Comisiei din 1821, întâlnim pe consilierul Judecătoriei Civile Mihail Hermeziu, în vârstă de 35 ani, moșier în ținutul Orhei și Iași, văduv, cu fiul său, Dimitrie, de 4 ani. Tatăl lui Mihail Ioan, ca și bunicul, Ștefan, a fost jicnicer.

2. Ziarul „Adevărul" din 1 Mai 1932, No. 14826, comunică că, după moartea lui Iacob Negruzzi, s'a găsit o „Mărturie", semnată de trei martori, printr'aceștia și de Gh. Asaki, prin care se adevărește că tatăl său, Costache, s'a născut în 1800. I. Negruzzi n'a afirmat aceasta niciodată, fără să cunoască personal anul 1807 sau 1808 ca cel de naștere a tatălui său. Și mai absurdă pare constatarea aceasta „nouă", celor ce cunosc opera lui C. Negruzzi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

In Basarabia, Negruzzeştii aveau mai multe proprietăţi: clucerul Dinu era stăpân pe moşia Şireuţi-Hotin. Acolo se refugie clucerul, împreună cu fiul său, în primăvara răscoalei eteriste (1821). Moşia Şireuţi a moştenit-o mai târziu Costache; el însă o vându, atrăgând astfel nemulţumirea unchiului său, dvoreaninul Manolache Negruzzi, care adesea ori zicea:

«O fi bună literatura nepotului Costache, dar moşia părintească era mai bună!»

Bătrânul n'avea dreptate, căci nu literatura, ci un proces cu Mihalache Sturdza, tovarăşul lui Dinu la întreţinerea poştelor Moldovei înainte de 1821, risipi averea. Sturdza devenit Gospodar (1834), Negruzzi — evident — pierdu procesul început de tatăl său. In legătură cu aceasta, pentru a-şi lichida afacerile în Basarabia, Negruzzi, prin anii 1836—37, trecu Prutul. D-l E. Lovinescu [1] face o eroare, când crede că în şederea aceasta îndelungată în Basarabia, scriitorul a întărit din nou legăturile cu Puşkin. Poetul mai de mult a părăsit Basarabia, decedând chiar la 29 Ianuarie 1837.

Cu ocazia morţii lui Puşkin, Negruzzi a tradus şi a publicat, în „*Curier de ambe-sexe*“ (Septembrie 1837), scrierile defunctului: „*Cârjaliul*“ şi „*Şalul negru*“.

Asupra poeziei „Şalul negru“ există o mulţime de concepţii, sigur fiind numai faptul că Puşkin a împrumutat-o din poezia poporană moldovenească. Cercetătorii traducerilor lui Negruzzi din Puşkin, comparând traducerea lui Negruzzi a poeziei „Şalul negru“ cu nişte variante poporane, culese (de A. Iaţimirski [2] ş a.) peste câteva decenii după moartea scriitorului nostru, găsesc că traducerea lui Negruzzi se apropie mai mult de va-

1. *C. Negruzzi. Bucureşti. 1913.*

2. „*Şalul negru*“ *de A. S. Puşkin şi cântecul românesc*“. Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи наукъ. *Petersburg. 1906.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rianta poporană, decât de poezia lui Puşkin. Este însă mult mai posibil ca acele două-trei variante, culese „în popor" prin anii 1899 etc., să aibă ele ca izvor poezia lui Negruzzi (1837), „popularizată" de cântăreţii mai recenţi.[1] In orice caz însuş scriitorul nostru greşeşte când afirmă că poezia a fost inspirată lui Puşkin de grecoaica Calipso, fără să cunoască, prin urmare, existenţa unei variante poporane a poeziei. Dar fiind notată de Puşkin (în albumul d-nei Ponomareva) cu 14 Noembrie[2] 1820, poezia aceasta n'a putut să aibă nimic comun cu grecoaica Calipso, sosită la Chişinău abia în 1821. P. Bartenev crede că versurile „Şalului negru" au sorgintea într'un cânteç moldovenesc al chelneriţei Mariula dela „Cazinoul Verde";[3] Liprandi susţine însă că această romanţă s'a cântat de lăutarii lui Varfolomei. Faptul n'are nici o importanţă, deoarece poezia, publicată în rev. „Сынъ Отечества" (Petersburg, No. 5—1821), este indicată ca un *„cântec moldovenesc"*, Puşkin însuş povestind c'ar fi auzit-o într'o cârciumă jidovească.[4]

---

1. Cu atât mai slabă este afirmaţia (C. Negruzzi. Opere complecte, vol III Buc. 1909) că „Şalul negru" este tradus din franceza, după Charles Durand, nu însă direct după Puşkin. Traducerea lui Paul de Julvécourt apare în acelaş an cu cea a lui Negruzzi, iar a lui Durand apare cu patru ani după Negruzzi. Prima traducere ermană apare în 1840.

2. Liprandi scrie că poezia era cunoscută la Chişinău încă în Octombrie 1820.

3. In faţa Bisericii Facultăţii de teologie. Când s'a zidit [illegible]riza aceasta (a Seminarului), cazinoul a fost mutat în colţul celălalt al grădinii publice, ajungând pe urmă faimoasa „Благородное Собраніе" — „Cercul nobilimii", astăzi ruina „Teatrul Naţional", percepţia comunală (!) şi „Jokey-Club".

4. Notiţele de A O. Rosetti-Smirnova. „Сѣверный Вѣстникъ. Petersburg 1893. Prietena lui Puşkin, Rosetti scrie că poetul a povestit în 1825, la N M Karamzin, c'ar fi găsit pe Aleco şi Zemfira din poemul „Ţiganii", într'un cort, că întâmplările în legătură cu Cârjaliul i-ar fi redat un grec din Chişinău (dar şi funţionarul Leks), iar „Şalul negru" i-ar fi cântat o moldoveancă la o cârciumă jidovească.

Melodia „Şalului negru", „modernizată" a fost redată în „Cantata" compozitorului A. N. Verstovski şi s'a executat de Bulahov la Moscova. Mai exactă este melodia basarabeanului N. Muzicescu, profesor la conservatorul din Iaşi, redată în „Cântecele Zamfirei".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Cu totul lipsită de logică este afirmaţia, ce sprijină împrumutul versurilor lui Negruzzi din poezia moldovenească—pe necunoaşterea limbii ruse. Teoria, că la traducerile din ruseşte, de ex. din Antioh Cantemir, a participat şi Al. Donici, revenind lui Negruzzi numai partea literară românească, nu-i deloc judicioasă, căci Negruzzi a tradus şi singur mai multe scrieri. De altfel, la sfârşitul anului 1856, din pricina cunoştinţelor sale de limbă rusă (!), scriitorul nostru a fost ataşat de Muclis-Paşa, comisarul Porţii Sublime, la delimitarea Basarabiei sudice, prin tratatul dela Paris, retrocedată Moldovei.

In ce priveşte traducerea nuvelei despre vestitul lotru moldovean—Cârjaliul, Negruzzi adaogă, la cele scrise de Puşkin (1834), că tâlharul acesta, creat de poetul rus *à la Salvator Rosa*—era un hoţ puţin romantic. El n'a scăpat de spânzurătoarea, pe care a expiat-o destul de prozaic în 1824. Puşkin nu-l numeşte în nuvelă pe funcţionarul tânăr, care i-a furnizat materialul despre Cârjaliul. E vorbă de Mihail Ivanovici Leks (—прекрасный человѣкъ-съ)—omul excelent, inteligent şi inimos, şef de birou pe lângă Inzov, iar mai târziu devenit sub-secretar de stat la interne.

E interesant de observat că'n genere Basarabia, până şi'n vremurile din urmă, este vestită prin tâharii ei, sprijiniţi odinioară de boierii înşişi. De-aici, într'o măsură oarecare, a şi luat Puşkin inspiraţia pentru „*Fraţii tâlhari*“ şi „*Dubrovski*“. Pe de o parte, pentru crearea poemei „Fraţii tâlhari“ a contribuit fuga impresionantă a hoţilor la Ecaterinoslav (Bartenev), dar pe de altă parte—asigură Weltman—poetul a fost influenţat şi de tâlharul Ursul, care se ascundea într'o mahala a Chişinăului, zisă şi astăzi: „Malina“, în jargonul hoţesc—ascunzişul. Ursul, în 1823, a fost bătut ca pedeapsă, murind fără să se'n-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

găduie să i se tămăduiască rănile. Puşkin a fost martor al sfârşitului acesta impresionant.[1]

Când însă şi unde au făcut cunoştinţă Negruzzi şi Puşkin?

— Răspunsul îl putem afla în scrisoarea VII-a lui Negruzzi, datată în *„Păcatele tinereţelor"*, din Septembrie 1839. E vorba de scrisoarea *„Calipso"*, care este o desvoltare a unui epizod din scrisoarea VI-a — *„Catacombele mânăstirii Neamţu"* (August 1839).

La strângerea legăturilor între Negruzzi şi Puşkin a contribuit astfel înclinaţia lui Costache către scris, pe de altă parte însă — apropierea ambilor de această vestită *Calipso Polihroni*, o grecoaică pribegită din Constantinopol la Odessa (după Negruzzi--la Iaşi), apoi, în mijlocul anului 1821, trecută la Chişinău. Influenţa ambilor scriitori desigur nu era reciprocă şi pe când pentru Negruzzi aceasta era punctul de pornire ca literat, pentru Puşkin nu era decât o cunoştinţă trecătoare, care nici n'a lăsat urme în corespondenţa sau opera sa.

In haosul pestriţ al Eteriei, atenţia junelui Costache era îndreptată spre două figuri, ce se plimbau adesea prin grădina publică: era un tânăr cu fes roşu şi o fată înaltă (aşa i se părea, căci dânsul nu era „încă" prea înalt) într'un şal negru. Li se zicea: Puşkin şi Calipso. Cum se 'nţelegeau ei, este greu de explicat, căci poetul nu cunoştea limbile greacă sau moldovenească, iar Calipso nu ştia o iotă ruseşte sau franţuzeşte.[2] Mai târziu, Negruzzi a ajuns un fel de „talmaci" al lor.

---

1. In 1833, a pierit în asemenea condiţiuni, în oborul de vite, haiducul—poet Tobultoc, care, după cum scrie A. Zasciuc, ne-a lăsat multe cântece hoţeşti. O celebritate tristă, dar răsunătoare, au avut mai apoi: Roşcovan, Bogon, Barcian, Ion Cojoc, zis „căpitan Grozescu", prins în 1878, iar în zilele noastre: „generalul roşu"—Grigore Kotovski şi Polisciuc.

2 Contemporanii ruşi indică că Grecoaica cunoştea greceşte, moldoveneşte, arabeşte, italieneşte şi franţuzeşte. E mai de crezut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Mama grecoaicei era o aventurieră orientală. Ea se ocupa cu vrăjitoria, magia, hipnotismul şi alte îndeletniciri nu tocmai îngăduite. Polihronia — aşa i se zicea — era văduvă de logofăt

Pe Calipso o descrie în trăsături mai veridice decât ceilalţi mai ales decât copilul visător, Negruzzi—I. Liprandi. Era mărunţică, cu un piept nedesvoltat, o faţă lungă, ascuţită, întotdeauna rumenită, un nas mare, care părea că împarte faţa în două, un păr lung şi doi ochi mari, ce schinteiau. Părerea că grecoaica nu era frumoasă se sprijină şi pe poezia umoristică: „*Jocul*“[1], în care Calipso apare alături cu'n armean urâcios, Hudonaşev.[2]

Pe Puşkin deci Calipso nu-l atrăgea din pricina frumuseţii sale. Grecoaica îl interesa prin farmecul legendei, c'ar fi amanta celebrului Byron, foarte apropiat sufleteşte de Puşkin la începutul operei sale politice. Printre versurile dedicate acestei curtizane, găsim o poezie: „*Grecoaicei*“ (1822), în care poetul precizează faptul de mai sus în mod destul de clar:

Ты рождена воспламенять
Воображеніе поэтовъ..

Portretul grecoaicei reiesă destul de romantic, mai ales prin legătura presupusă cu Byron, fără să se indice totuşi farmecul frumuseţii sale. Tipul ei merita însă un studiu amănunţit, căci — zice Wiegel—dacă Calipso ar fi

---

1. „*Din trecutul nostru*“, *No. 7—8, pag 14—15.*
2. Въ пятой парѣ для красы
Худобатевъ съ Ольхронясой
— Бекасиные носы.

„Jocul“ apare, precum am şi scris, după şederea lui Puşkin la Chişinău şi nu aparţine poetului. In 1866, Liprandi, care nu putea să nu cunoască pe autor, zice că acesta mai trăeşte la Moscova. Autorul poeziei a împerechiat pe Calipso cu Hudobaşev din cauza nasurilor lor de becaţe, dar - poate—şi urmărind umorul lui Puşkin, care în glumă ocără pe ciudăţelul Hudobaşev („Din trecutul nostru“, No. 3—4, pag. 14) că acesta din urmă i-ar fi răpit pe amanta lui şi-i recitea o strofă din „Şalul negru“:

Невѣрную дѣву любезнъ армянинъ...

Deşi „Şalul negru“ n'are nici o legătură cu Calipso, totuşi ea însăşi era „Grecoaica lui Puşkin“, încât „Jocul“ putea să combine toate acestea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

trăit în veacul lui Pericles, atunci numele ei ni s'ar păstra în istorie împreună cu cel al Frinei sau Laisei. Puşkin mai închină misterioasei Calipso versurile: „Гречанка, я люблю тебя!“ [1] şi „Простить ли мнѣ ревнивыя мечты“, iar prinţului Viazemski scrie, în 1823:

«Dacă vara ai să mergi la Odessa, te-ai putea întoarce în drum la Chişinău. Am să-ţi fac cunoştinţă cu eroii dela Sculeni şi Secu, combatanţii lui Iordaki [2] şi cu Grecoaica, care s'a sărutat cu Byron».

In societate Calipso nu era primită. O vizitau însă bărbaţii acasă, amatorii cântecelor ei desfrânate, pline de arşiţă orientală şi dor nestins...

O iubia Puşkin? — Credem că nu. Era un capriciu numai, destul de romantic şi îndelungat, care a lăsat multe urme în opera lui literară (1821—23) iarăşi prin faptul legăturii reale sau închipuite ce-ar fi avut-o Calipso cu Byron. N'a iubit-o însă, ceeace apare şi'n faptul că toate poeziile dedicate ei, fără a se jena, le-a publicat imediat. Poetul predomină asupra amorezului!

Când am scris întâia dată despre relaţiile — ce desigur c'au existat — dintre Negruzzi şi Puşkin, s'au găsit oponenţii celor expuse. Vârsta prea fragedă a marelui nostru prozator, i-a fost o armă ascuţită De fapt însă, e cu totul altfel.

In vara anului 1822, Negruzzi avea vre-o 15 ani. Putem adăoga, că pe atunci vârsta aceasta era considerată ca maturit te la tineret, mai desvoltat în viaţă decât cel de astăzi şi care căpăta deja drepturi, chiar cele de-a se căsători.—Ducele de Richelieu se căsătoreşte la 15 ani!—Mai mult: chiar pentru vremea aceea, toţi cei

1. *Schiţări... Muzeul Moscovit, No. 2365.*
Гречанка я люблю тебя!
Затмились прелести другія,
Горю тобой...
2. *Olimpiotul.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

cari au cercetat viața lui Negruzzi, îl găsesc de o seriozitate rară, timpurie, ceeace îl determină să se intereseze de Pușkin, de care caută să se apropie.

In ceeace privește încercările literare ale lui Costache Negruzzi, acestea au început și mai înainte. Astfel Iacob Negruzzi, fiul scriitorul, a donat, în 1909, Academiei Române un volumaș manuscris al tatălui său, întitulat: *„Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Sărăuți, în raiaoa Hotinu"*. „Zăbăvile" aceste dovedesc interesul lui Costache pentru scris și literatură în genere, încă din 1821!

Pușkin însuș avea pe atunci 22 ani, iar Calipso, a cărei prietenie o căpătase Costache, apropiindu-se astfel și de peot, după afirmația sa, era de 13 ani. Pentru vremurile acele nu este nimic ciudat, căci fetele contemporane lor se măritau în vârsta de 10—11 ani, pe când se jucau încă cu păpușile. Se găsesc totuși indicații că grecoaica a fost prietenă cu Byron, pe când avea vârsta de 15 ani, încât ar fi venit la Chișinău în vârsta de vre-o 16 ani. Dar nici părerea aceasta nu este mai probată, decât cea a lui Negruzzi.

Scriitorul nostru povestește că Pușkin îl iubia și găsia plăcere să-i îndrepte greșelile ce le făcea, vorbind în franțuzește. Câte odată poetul asculta ore întregi pe Costache și Calipso sâsâind grecește, apoi recita versuri de-ale lui, pe care le traducea în franțuzește.

Pușkin, care abia depășise adolescența, regăsea în „al său Costache" avântul și focul ce-l mistuia pe el însuș. Poetul rus a fost cel dintâi, care a observat și a prezis viitorul tânărului romantic, în felul acesta îndemnat la o operă literară.

E interesant de cercetat dela cine a învățat Negruzzi, în Basarabia, limba franceză, în care el se perfecționa în convorbirile cu Pușkin. Biograful anonim din *„Albina*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Carpaților" îi numește ca institutor pe emigrantul francez, Rancowitz (?). N'am întâlnit numele acesta; printre masonii lojei din Chișinău, aflăm însă pe scriitorul Brancowitz, probabil identic cu necunoscutul „Rancowitz".

In curând Negruzzi a părăsit Chișinăul, în primăvara anului 1823 întorcându-se în Moldova, iar în Mai 1823, după un exil de-aproape trei ani, a plecat din Barasabia și Pușkin. Sărmana Calipso, o fată destul de energică, curând s'a adresat printr'o scrisoare către Marele Duce Constantin, care o ajută printr'o subvenție, recomandând-o contelui Voronțov, guvernatorul plenipotențiar al Novorosiei și Basarabiei. De atunci Calipso a început să fie primită în societate, dar nu o vreme îndelungată. Sfârșitul ei, îl descrie foarte romantic, Negruzzi.

Intr'o noapte ploioasă de Noembrie 1824, un orfan pribeag ceru adăpost la mânăstirea Neamțu. După trei ani de slujbă la mânăstire, „tânărul" muri, lăsând o scrisoare scurtă, în care cerea iertarea păcatelor sale...

Era curtizana nefericită. Calipso, prietena lui Byron, Pușkin și Negruzzi, a carei craniu - zice cel din urmă— se poate vedea în catacombele mânăstirii.

Din Negruzzești a rămas în Basarabia numai unchiul lui Costache, boierul *Manolache* din Târnova, născut pela 1784. Intre anii 1818—21, el a fost vistierul nobilimii ținut. Iași (Bălți). Pe moșia sa, pe timpul holerei din 1848 s'a refugiat, printre alții familia lui Costache, al cărui fiu, *Iacob Negruzzi*, președintele Academiei Române, descrie cele de mai sus în *„Amintirile dela „Junimea"*.

Boalele epidemice, care adeseaori bântuiau în partea dreaptă sau stângă a Prutului, au contribuit și ele pentru păstrarea legăturilor dintre ambele Moldove și la conservarea fizionomiei naționale a Basarabiei. Intervenind pe deasupra înrudirile, posesiile prin măritiș și raporturile

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

comerciale, al căror centru, aproape până'n secolul XIX, era orașul Iași, se'nțelege dela sine cât de puternic s'a înrădăcinat moldovenismul în casta reprezentativă a veacului trecut, boierimea băstinașă.

Costache Negruzzi este un produs al Basarabiei și al mentalității acesteia specifice—moldovenești, cu'n declin slav. Scriitorul proeminent al provinciei noastre e pătruns de duhul ei tradiționalist-conservator. Scrierile sale dovedesc că'n mare parte el ne aparține nouă.

Negruzzi își petrecea adesea zilele în Basarabia. Găsim de ex. și'n Mai 1831, o înștiințare dată în „*Albina*“, că D. Căminar Negruți are a merge peste hotar în Basarabia. Precum observăm, era una din trecerile dese de-ale lui peste graniță. Dar încă după prima ședere a lui Negruzzi în Basarabia, d-l Lovinescu, scrie despre urme adânci lăsate în spiritul său. El învață mai întâi limba rusă, cel puțin atât ca să poată traduce din poeziile lui Pușkin sau satirele lui Antioh Cantemir. Cunoașterea împrejurărilor, priveliștii, ca și a vieții basarabene, îi va îngădui mai târziu să scrie „Scacica“ și mai multe scrisori de cuprins basarabean.

„*Scacica*“ sau „O alergare de cai“, scrisă în 1837, este unul din prinoasele basarabene, pe care le a făcut Negruzzi literaturii românești. Dar și prin lucrările sale cele dintâi, dânsul aparținea Basarabiei. Nu vorbim despre „zăbăvile“ basarabene; însă în opera sa literară, începută în 1835, figurează „*Uriașul*“ (1836), „*Cârjaliul*“ (1837), „*Șalul negru*“, etc. Despre balada „Uriașul“, autorul însuș scrie în „*Gazeta Teatrului Național*“ din 1836, c'ar fi redat-o imitând pe Victor Hugo, sub impresia unei movile mari dintr'o câmpie lată, nu departe de Soroca

Activitatea sa de propagator al scrierilor ruse de influențe române, Negruzzi a continuat-o prin publica-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

rea, în 1838, în „Albina", a unui plan vast de traduceri din opera lui Dimitrie și Antioh Cantemir. N'a realizat însă din planul acesta, decât o traducere — în conlucrare cu Al. Donici — a unor satire de A. Cantemir, și o revedere (1851) a *„Descrierii Moldovei"* de D. Cantemir. A mai avut Negruzzi unele traduceri proprii din rusește, de ex. *„Călătoria Arabului Patriarh Macarie dela Allep la Moscova"* (1844), după P. Saveliev,[1] etc.

In 1853, Costache Negruzzi a scos o foaie sătească: *„Săptămâna"*, în care a publicat o traducere din poetul rus Derjavin: *„Odă către Dumnezeu"*. Deși traducerea nu este semnată, totuși d-l Lovinescu declară că nu poate fi decât de Negruzzi Nu putem preciza, dar ar fi interesant de cercetat dacă traducerea aceasta n'ar fi oda cavalerului Costache Stamati, dată în 1830 vornicului Dimachi, care a publicat-o în „Albina Românească" sub iscălitura proprie.

Ca prietenie Negruzzi la fel a fost legat de Basarabia și Basarabenii: Al. Donici,[2] Al. Russo, Pavel Pruncu,[3] — relații care au avut un răsunet literar, apoi - M. Kogâlniceanu, V. Alecsandri, Gh. Asaki ș. a., și ei în bună parte basarabeni. Acea generație, despre a cărei formare Negruzzi scria în scrisoarea XIX, în 1845:

Anul 1821, dărâmând edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldovei drepturile și privilegiile vechi. Poarta, luminată

---

1. Istoricul N. Kostomarov consideră scrierea aceasta ca un izvor de importanță mare pentru cercetarea raporturilor româno-ucrainene de pe atunci. Macarie, patriarhul Antiohiei, un arab din Aleppo, a călătorit de două ori la Moscova, prima dată strângând donații, iar a doua—pentru a judeca pe patriarhul Nicon (1666) In prima călătorie, ce-a durat trei ani, Macarie a fost însoțit de fiul său, arhidiaconul Pavel, care a alcătuit o descriere pentru prietenii din Damasc. Ca unul din Orient, Pavel vorbește mai competent, decât ceilalți călători, despre țările noastre. Drumul dela Aleppo, prin Brusa și Constantinopol, șederea de opt luni în Moldova (1653) pe timpul desbinărilor de sub domnia lui Vasile Lupu și Timuș Hmelnițki, iar în Valahia (1654) pe când a murit Matei Basarab, ajungând la domnie Constantin-Șerban,—iată ce ne prezintă opera arhidiaconului Pavel.

2. In 1867, Negruzzi publică în „Convorbiri literare" un articol dedicat lui Alex. Donici.

3. „Din trecutul nostru". No. 21—24 pag. 35—36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

asupra intereselor sale, îi hărăzi, apoi în înțelegere cu Rusia, constituția—care deși nedesăvârșită—începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecutului. Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi și dacă urmările au răspuns scopului, dacă generalul Kiselev (omul acesta scump în suvenirea Românilor) fu ajutat și urmat precum s'ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei.

Basarabia nu poate să-l uite pe fiul ei ilustru, dar nici viața marelui nostru scriitor nu poate fi interpretată fără a fi luat în considerație mediul ei basarabean de desvoltare și legăturile cu basarabenii, mai ales poetul Pușkin, îndrumătorul principal al lui Negruzzi.

Duhovnicii Răsăritului în eparhia Basarabiei

Turcii, alecăror mâini rămâneau deslegate prin politica reacționară a lui Matternich, potoliau răscoala eteristă și toate ramificațiile ei cu o barbarie ne mai pomenit de groaznică. Patriarhul Grigore VII al Constantinopolului, împreună cu trei arhierei, a fost omorît sălbatec de populația turcească și evreiască. Mii de creștini nevinovați pătimiau din cauza răscoalei. Sultanul fanatic, Mahmud II (1808—39), nu răpundea chiar la notele diplomatice ale plenipotențiarului rus, baronul Stroganov. Din zi în zi se aștepta izbucnirea războiului Grecii din Moreea și Arhipelag se răsculară, dar și mai strașnică a fost înfrânarea lor.

Convenția turco-rusă la Akkerman [1] (1826), care asigura Principatelor Române alegerea de Divan a unor Domni pe șapte ani, cu întrebarea „Puterii protectoare" —Rusia—n'a rezolvat conflictul. Grecii continuau și ei să fie persecutați de Turci. Flota aliaților (Rușilor, Englejilor și Francejilor), în 1827 distruge la Navarin flota turco-egipteană, iar în 1828, Rușii încep războiul împotriva Turcilor, trec în Principate, apoi și Balcanii, conduși de Împăratul Neculai I și generalul Dibici. La Adrianopole

1. Cetatea-Albă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

se închee pacea, prin care Rusia capătă delta Dunării și un protectorat mai efectiv asupra Principatelor, administrate până'n 1834, pe baza unui Regulament Organic, de Pavel Kiselev. Acest general, deși străin, merită recunoștința Românilor Domnitorii – Sturdza, în timpul acela trece în Basarabia, iar Gr. Ghica—la Brașov. Iar în Grecia - Capo d'Istria a fost ales președinte al republicei (1827), asigurată prin conferințele dela Londra (1828 și 1830). In 1831, Capo d'Istria a căzut ucis de compatrioții săi. iar peste un an, Grecia a fost proclamată regat.

Teroarea Turcilor puse în bejanie pe Greci, dar și pe toți creștinii subjugați. In această privință, Basarabia mărginașă, le-a servit ca un loc sigur de refugiu, nu numai pentru reprezentanții familiilor boierești, ci și pentru fruntașii Bisericii de Răsărit Aci trebue să notăm că eparhia Basarabeană se'ntindea pe atunci și peste Transnistriana, Odessa, înspre Taganrog.[1]

Cel mai popular dintre duhovnicii emigrați la Chișinău, a fost mitropolitul *Grigore al Irinopolului*,[2] epitrop al mânăstirii Golia din Iași, născut în 1764, la Efes, și decedat la 3 Ianuarie 1846, la Chișinău. In comun cu mitr. *Teoclit* din Euhait, epitropul mânăstrii Aron-Vodă din Iași, Grigore s'a ridicat împotriva exarhului Moldo-Vlahiei, numit de Ruși, Gavriil Bodoni-Bănulescu, rămas mai apoi mitropolit în Basarabia.[3] Protestul acesta provocă exilarea lui Grigore în centrul Rusiei, la Riazani, iar a lui Teoclit, în 1811,—la Cazani; în 1821, în Basarabia,

---

1. I. N. Halippa. Vlădicii de Răsărit, cari au găsit adăpost în limitele eparhiei Chișinăului în mijlocul tulburărilor răscoalei grecești, 1821—28. Operele Com. Sav. gub. ale Arhiv. din Bas. Vol. I. 1900.

2 Cu numele său este botezată o stradă a Chișinăului,

3. In memorialul din Chișinău, la 3 Aprilie 1821, Pușkin scrie: „A treia zi am înmormântat pe mitropolitul localnic; la ceremonie mi-au plăcut mai mult decât totul, jidanii; ei umpleau străzile umbroase, se urcau pe acoperișuri și formau acolo grupuri pitorești. Indiferența se întâlnea pe fețele lor; cu toate acestea — nici un surâs, nici un gest indiscret. Ei se tem de creștini și deaceea sunt de o sută de ori mai evlavioși".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

pe o moșie a mân. Aron-Vodă, s'a refugiat și Teoclit. După pacea dela București (1812), Grigore s'a întors în Moldova, iar în 1821 pribegi în Basarabia pe o moșie a mân. Golia, aducând aci odoarele bisericești și o icoană de minuni făcătoare. La fel igumenul *Luca* trecu Prutul, purtând icoana mân. Florești. In 1828, Grigore a fost decorat cu steaua Sf. Ana; el s'a împrietenit cu arhiepiscopul Basarabiei, Dimitrie Sulima, succesorul lui Gavriil, cu diferiții fruntași localnici și activa mult în Asociația cu scopul de răscumpărare a Grecilor prizonieri. Asociația era ocrotită de miniștrii Kociubei și Golițân, iar în Basarabia, pe lângă mitr. Grigore, se manifestau arhimandritul *Partenie* dela mân. Galata din Iași și episcopul *Constante al Buzăului* (1793—1819), grec din Ianina, nepotul mitropolitului Ungro-Vlahiei, Dositei. In 1813, Constante a fost decorat și el cu steaua Sf. Ana, în 1821 s'a stabilit în Basarabia și a obținut supușenia rusă (1823). In anul următor, a plecat pentru a-și vedea sănătatea în Austria, murind în 1827, la București.

In Basarabia își caută adăpost mitropoliții: *Veniamin Kostaki* († 1846) al Moldovei — la Colincăuți-Hotin, și *Leonte Lambrovici* († 1831)[1] al Serbiei. La Ciuciulea-Iași (Bălți) s'a refugiat *Nectarie* al Sardiei, igumenul mân. Sf. Spiridon din Iași; în sfârșit epitropul *Inokentie*, mitr. Iliopolului, *Neofit*, mitr. al Damaliei, sosit din Turcia, *Daniil*, în 1819 destituit din mitropolia Adrianopolului și decedat la 8 Septembrie 1827 la Cetatea-Albă.

La Chișinău, a fost cunoscut mai mult mitr. *Grigore* al Ierapolului, arhiereu titular al patriarhiei de Ierusalim, care în 1791 l-a învestit la Iași (împreună cu arhiep. Amvrosie și Iona Travelski al Gruziei) pe Gavriil Bodoni-Bănulescu, ca episcop. In timpul războiului Dunărean, Grigore spijinia într'un mod efectiv pe Ruși, încât, în

1. „*Din trecutul nostru*". *No. 1. Sârbii în Basarabia.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

1811, i s'a hărăzit steaua Sf. Ana, iar în anul următor el a obținut supușenia rusă. Mitropolitul Gavriil îl numi igumen al mân. Cetățuia din Iași, ceeace provocă un conflict cu mitr. Veniamin Grigore decedă în vârstă de 82 ani, la 18 Iunie 1821, și a fost înmormântat la mânăstirea Căpriana, unde mai găsim un mormânt de pe vremea aceea, purtând o lespede cu următoarea inscripție:

«Supt această marmoră odihnește trupul răposatului arhimandritului Chiril Adrianopolis carele au fost namestnic Mitropoliei și cavaler și la anii 1819 și 1820 pentru a sa pomenire s'au ostenit și au fost ca un arhitector la prefacerea sa din nou a bisericii mari din mânăstirea Chipriana, iar la anul 1821 Noemvrie cinci zile au împlinit obștească datorie».

In 1822, din Constantinopol, la Odessa vin mitr. *Filofei* al Navpliei († 1829) și *Iacov* de Sinadov, care pleacă la Moscova. In războiul Dunărean au mai participat din partea Rușilor: *Neofit* al Rusciucului, încetat din viață la Odessa, în 1817, și *Kiril* al Silistrei († 13 Iulie 1827), încă'n 1814 decorat cu steaua Sf. Ana Succesorul său, *Antim*, s'a manifestat și el în războiul rusoturc, în 1828; retras la Ismail în 1836, a murit acolo la 17 Decembrie a anului următor. La Odessa (1822—23) vedem pe *Gherasim* de Fanar, exarhul Tesaliei, care în 1827 trece prin Basarabia, cu scopul de-a pătrunde în Moldova, se oprește însă din cauza războiului și moare la 8 Februarie 1831. Pare că pe Gherasim îl însoțește mitr. *Melentie* de Metron. In fine, la Caffa-Crimeia, debarcă mitr. *Filofei* al Nissonisaviei, schilodit de Turci, iar la Taganrog — *Macarie Sutzo*, mitropolitul Silivriei.

Eteria și diferite evenimente politice, ce-au urmat, au silit pe mai mulți Greci să pribegiască în Basarabia. Căpeteniile lor, înrudite cu boierimea băștinașă, s'au stabilit foarte bine pe moșiile dintre Prut și Nistru. La fel și mitropoliții, cari mai toți erau epitropii unor mânăstiri din Moldova, cu latifundii și dincoace de Prut.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Cu totul contrară era însă situaţia călugărilor simpli, comercianţilor mici şi arendaşilor greci, ruinaţi şi alungaţi din patria lor, fără să fi primit ospitalitatea atotmilostivă a Ruşilor. Soarta lor era foarte grea şi massa întreagă a emigranţilor acestora aştepta un conducător. *Asociaţia cu scopul de răscumpărare a Grecilor prizonieri* a întrunit în mijlocul ei o parte mare a vitregiţilor soartei. Mitropoliţii Grigore al Irinopolului şi Gherasim de Fanar, erau printre ocrotitorii acestora, iar un conducător activ al lor a devenit negustorul *P. I. Sinadino* (1795 – 1865).[1] Scăpând cu greu dela măcelul din Chios, unde Turcii nimiciră vre-o 2/3 din populaţie, Sinadino se aşează la Odessa, apoi—la Chişinău, unde a fost ales primar. Era şi el membru al Eteriei, purtând No. 605. In decadele IV—VI, casa lui Sinadino slujia[2] ca centru de întrunire pentru toţi Grecii de mâna a doua. Aci găsim şi pe arhimandritul *Nicodim*, mai apoi patriarh al Ierusalimului (1883 – 90), şi diaconul bisericii locale, *Ioakim* (III), devenit patriarh al Constantinopolului.[2]

Câte puţin Grecii aceştia desvoltă o activitate mai largă, unii exploatând – prin intermediul epitropilor-compatrioţi—averile imense mânăstireşti, alţii dedicându-se negoţului. Ei pătrund treptat şi ocupă un loc de seamă în viaţa comercială, agricolă, în sfârşit—acea obştească a Basarabiei. Se găseşte un conducător însemnat: *F. F. Krupenski*, care, ajutat de V. P. Sinadino (fiul) şi C. I. Dunca, creiază *„partidul grecesc“*—un factor de o importanţă covârşitoare în viaţa socială a Basarabiei. „Partidul grecesc“, pela 'nceputul secolului XX evoluiază în *„partidul centrului“*, renumit în Rusia întreagă, în care participă deja şi aristocraţia locală, condusă de repre-

1. *P. I. Sinadino a fost executorul testamentului mitropoliţilor susnumiţi.*

2. *Amintirile d-lui P. V. Sinadino. Pregătim o lucrare separată asupra familiei Sinadino şi rolului ei în Basarabia.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

zentanții numeroși și puternici ai familiei Krupenski. Acestor chestiuni le vom dedica însă capitole speciale

Noul element grecesc.

O însemnătate deosebită pentru dezvoltarea vieții economice a Basarabiei secolului trecut au avut negustorii greci, cari, deși veniți în vremuri mai recente, au știut totuși să profite de pe urma distrugerii unor latifundii boierești, ajungând la început arendași, apoi—ei înșiși purtători de cultură ai regiunii și moșieri mari. Deoarece emigrările Grecilor în Basarabia au fost foarte numeroase, nu le vom cerceta toate deodată, mărginindu-ne în capitolul ce urmează, cu analiza rolului familiei *Cara-Stati*, în propășirea elementului neo-grecesc dintre Prut și Nistru.

In Moldova, la Iași, pela sfârșitul sec. XVIII, s'au așezat doi frați: *Cara-Stati* (Evstate Negru) și *Polihroni Dimitriu*, fiii lui Dimitrie *Sangi*, urmaș al unei familii de rangul I din Negades-Epir. Lui Cara-Stati aparțineau casele, mai târziu trecute în proprietatea mânăstirii Sf. Spiridon, care le închirie consulatului rus. Copiii lui Cara-Stati s'au mutat în Basarabia, unde au avut o oarecare însemnătate, pe când urmașii lui Polihroni Dimitriu s'au răzășit.[1]

In Basarabia de altă dată s'a mai cunoscut o familie *Dimitriu*, de origină însă curat moldovenească. Fiul clucerului Grigore *Mardare*, vtorii—armaș Dimitrie, a fost tatăl slugerului Ioan, al cărui fiu s'a zis *Iordache Dimitriu*.[2] Iordache s'a născut în 1785, a fost moșier la Cipănosul din ținut. Hotin, slujba a început-o la visteria Moldovei, prin anii 1818—21 a fost judecător, apoi—mareșal al nobilimii la Hotin (1825- 28), iar între anii 1831—41 a fost ales mareșal provincial al Basarabiei.[3] Era un om de o cultură primitivă, totuși priceput în viață. Il descrie, în «*Istoria vieții mele*», T. Vârnav:[4]

Prezident în judecătoria din Hotin, în acea vreme, era pomeșcicul Iordache Dimitriu, și pentrucă ceilalți doi ai lui tovarăși: Kiruș și Proca,[5] se îndeletniciau mai mult cu gospodăria lor pe la sate, de cât căutau de slujbă, apoi el ocârmuia toată judecătoria după cum voia, și tovarășii lui veniau numai de iscăliau de formă jurnalele și opredeleniile; pentru acel stârșit și eu, întru ce se atingea de îndato-

1. *Actele și amintirile d-lui Gh. D. Ermolinski de Korczak*
2. *Dosarul fam. Dimitriu. Arh. Stat. din Chișinău.*
3. *Al Krupenski. Schița despre nobilimea Basarabiei. Petersburg. 1912.*
4. *București. 1908.*
5. *Iordache Proca, medelnicer.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

ririle slujbii mele, atârnam numai dela însuș Dimitriu. Acesta văzând isteţimea şi râvna ce aveam la slujbă, mă iubia, iar când se întâmpla de puteam alcătui vre-o rezoluţie, ce el la casa lui mi-o spunea numai slovesno, şi mă trimitea la cancelarie să o scriu pe curat, apoi se afla în voshişcenie şi se lăuda către boierii ce se întâmpla atunci la dânsul, că este foarte mulţămit cu slujba mea, şi că cunoaşte că cu vreme am să fiu om al trebii. După acestea şi alte a mele stăruinţi mi-au mărit leafa, şi de odată mi-au rânduit stolonaci'lnic, dându-mi cu aceasta mai bun prilej a înmulţi zapasul capeicilor. In vara anului 1819 toate cilenurile judecătoriei, din poronca nacelstvii, au fost chemate la oraşul Chişinău, spre închegarea unui obştesc aşezământ, unde au zăbăvit mai bine de o lună"..

In ce priveşte familia Sangi — *Cara-Stat*, în Basarabia s'au manifestat în deosebi copiii lui Evstate: *Dumitrache* (1787 – 1849) *Anghelica Stafo* şi *Iordache* (1801—58), înurat cu Maria Dim Bou († 1851). Dumitrache s'a aşezat dela început la Seliştea, cumpărată în 1806, şi Mataleştii din ţin. Iaşi (Bălţi), mai târziu, împreună cu fratele său, împământenindu-se la Pârlita, Todoreşti, Unţeşti,[1] Graseni, Şoltoia şi Stânjineni, zise – după unchiul Mariei Bou, vel-căpitanul *Andrei Buşilă* — Slobozia Buşilă.[2]

Fraţii Cara-Stati au fost proteguitorii compatrioţilor lor. In mod efectiv ei au contribuit la desvoltarea lui *Dim. Andr. Kira-Dunjan*, consul la Barcelona, a fraţilor *Constantin* († 1917) şi *Stepan Ivanovici Dunca* († 1905),[3] a burgomistrului Chişinăului *Const. Marabuti*, decedat în vârstă de vre-o 92 ani în decada opta, şi a multor altora, într'o oarecare măsură — chiar a fraţilor *Ciufli*.[4] Pe când însă veneticii greci din perioadele antecedente căutau repede să se asimileze cu privilegiaţii din localitate, aceşti Greci din urmă au fost mai conservativi faţă de specificul lor etnic şi activitatea obştească. Mulţumită stipendiilor lui Ciufli au putut să studieze avocatul *Andrei Hr. Gheorghiu*, *Luca şi dr. Ioan Durdufi*, *dr. Foma Ciorbă*, *Zaharia Orlov* ş. a. Din epitaful de pe mormântul lui C. I Dunca, scris în greceşte, aflăm că s'a născut şi a murit ca un fiu destoinic al Eladei, iar epitaful lui A. Ciufli, înmormântat pe lângă biserica zidită de el, ca şi testamentul său, sună şi mai patriotic-grecesc.

---

1. *Localitatea unde este înmormântat Dumitrache.*
2. *Conacul lui Iordache.*
3. *Fraţii Dunca au absolvit liceul regional din Chişinău, obţinând studii superioare. Constantin, după absolvirea colegiului „Richelieu" la Odessa, a devenit consilier de stat efectiv şi preşedinte al judecătoriei comerciale.*
4. *„Din trecutul nostru". No. 5 Biserica Ciufli.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Din vătavii lui Cara-Stati, Balş şi Keşco au ieşit câţiva proprietari greci: *Gh. Mafo* – la Sculeni şi *Nic. I. Nicopol* – la Faleşti şi Sărata Nouă. Cu fiica lui Mafo s'a însurat inspectorul sanitar, consilierul de stat efectiv Gavriil Al. *Malec*, iar cu fiica lui Nicopol s'a căsătorit *Dim. D. Ciolacoglu*, fiul unui cămînar. Sora lui Ciolacoglu, s'a măritat cu proprietarul Văii-Mari, Pavel *Gusti*,[1] urmaş al boierinasilor greci. Cu fiica lui Gusti s'a însurat Aristarh Nikiforovici *Vişneacov*, colonel, originar din Pscov, moşier la Cupcina. Aducem înrudirile acestea, deoarece în ele rezidă legătura cu Basarabia a tuturor familiilor amintite.

Lui Iordache Cara-Stati au moştenit fiicele sale, Maria Ermolinski şi Nadejda Buharina.

Familia *Ermolinski* a blazonului *Korczak*[2] îşi trage obârşia din Hodco (sec. XIV) din Ermolinţă de pe râul Smotrici (Podolia), urmaş al despoţilor Croaţiei.[3]

Neculai Ermolinski, un luptător împotriva unei catolico-ortodoxe, în sec. XVII s'a aşezat la Smolensc. Despre urmaşul său, *Agafon Efimovici* Ermolinski ne vorbesc actele Comisiei de stabilire a drepturilor nobilimii basarabene, în 1821:

Ermolinski are vârsta de 42 ani; slujba a început-o în 1797 ca soldat al regimentului gărzii Izmailovski, în 1812 retrăgându-se în rezervă cu gradul de maior. El a participat în campaniile ce-au avut loc pe marea de Marmoră şi Adriatică (1805—1806), — la Corfu, Neapole, Veneţia, Ungaria, Bucovina, Moldova, la Brăila (1809). Din căsătoria cu Marghioliţa, fiica nobilului Atanase *Păun*, are pe: Maria, de 3 ani, Ioan, de 2 ani şi Ecaterina, de un an.

Maria s'a măritat cu colonelul *Macarov*, iar *Ecaterina* (1820-41) – cu *Const. Dim. Râşcanu*, fiul primului mareşal al nobilimii basarabene. Născut la 15 Februarie 1815, Râşcanu a studiat în străinătate, pela 1838 s'a însurat cu Ecaterina Ermolinski, la moartea căreia, decepţionat, a călătorit restul vieţii prin marginele necercetate ale Africei şi Asiei. Murind la 7 Decembrie 1882, la Paris,

---

1. Iancu Gusti, vameş, prin anii 1818-21 a fost asesor al judecătoriei ţin. Iaşi (Bălţi), iar prin anii 1825–28 membru al Biroului de hotarnicie. Au mai participat la alegerile nobilimii: Matei Gusti, registrator colegial, şi fiul său, Egor.

2. N. Ermolinski. „Ermolinski". Petersburg 1907.

3. O linie a familiei Ermolinski a obţinut în 1803, în Germania, titlul de conte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

a fost deplâns ca prieten și îndrumător al multor oameni însemnați de știință, mecena darnic și cercetător erudit.

Agafon Ermolinski, prin căsătorie, s'a împământenit la Vancicauți, Medveja, Costiceni și Lucoceni, în jud. Hotin. Dintre fiii săi, *Ioan*, *Neculai* și *Dimitrie*, cel dintâi a fost inginer, comandant al cetății Tighina, iar Dimitrie, colonel, s'a însurat cu *Maria Gheorghievna* Cara-Stati (1842—1917), moșieră energică, care la Petersburg și'n străinătate a ocupat un loc distins în societate.

Dimitrie Agafonovici Ermolinski (1826–74) a lăsat câteva fiice: Vera, Ecaterina, Varvara și Elena, și doi fii: *Ivan* (n. 1862), șambelan, însurat cu prințesa Maria Gh. Cantacuzino (div.), și *Gheorghe Ermolinski de Korczak* (n. 1871), căpitan al gărzii Preobrajenski, un colaborator prețios al revistei noastre. Sora lor, Varvara, s'a măritat cu *I. Vuici* († 1891), fiul generalului I. V. Vuici († 1883), originar din Sârbi, pribegiți în Austria, apoi, în 1759 — în Rusia.

Sora Mariei Ermolinski, *Nadejda* Cara-Stati, s'a măritat cu'n nobil rus, *Mihail Buharin*, descendent din Grigore Buhara, al cărui strămoș Paulin (sec. XV), a fost un emigrant suedez în Rusia. Tatăl lui Mihail, Neculai Iv. Buharin, s'a îndeletnicit ca prefect al Odessei, consul la Marsilia, în fine—mareșal al Curții. Născut în 1845, Mihail, după absolvirea colegiului din Țarscoe-Selo, veni în Basarabia, unde a fost numit ca jude de instrucție. El s'a căsătorit cu Nadejda Gheorghievna (1850—1927) și s'a așezat pe moșia Albineț. Consilier tainic și membru al ministerului căilor de comunicație, Mihail Buharin este și un literat-dramaturg, scrisului său aparținând vodevilul :«*Ce prețuesc femeile*» (1888), comedia în trei acte: «*Intr'o asemenea noapte*», piesa istorică în patru acte, ce-a obținut în 1902 succes: «*Ismail*», piesa istorică: «*Praga*», etc. Moare la 16 Decembrie 1910.

ERATĂ: *In pagina 25, nota 3, sub tipar s'a mișcat un rând de litere din stânga pasagiului privitor la familia Papadopol-Calimah. De citit:* **Eufrosina** *in loc de* **Eurosina, corăbiei—forăbiei, căpitanul—căcitanul, fiu—pu, Academiei** *în loc de* **Acafiemiei.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

PAGINA CITITORULUI.

Подъ Новый Годъ.

Еще одинъ промчался годъ,
Оставивъ намъ одно лишь горе,
Но все-же новаго приходъ
Мы встрѣтимъ съ радостью во взорѣ
Живется съ каждымъ годомъ туже,
Не сбросить бѣдности оковъ;
Но новый годъ не будетъ хуже,
Ужъ слишкомъ старый былъ суровъ!
Нальемъ полнѣй свои стаканы,
Здоровье всѣхъ мы будемъ пить,
Душевныя забудемъ раны,
Ихъ все равно не исцѣлить
Дичаетъ всюду родъ людской,
Онъ чувства добрыя забылъ!
Признать приходится, съ тоской,
Что Божій міръ во злѣ застылъ.
Людьми духъ злобы овладѣлъ,
Готовятъ смерть они другъ другу.
Науки свѣтъ уже успѣлъ
Имъ въ этомъ оказать услугу.
И средства страшныя борьбы
Они съ успѣхомъ изучаютъ,
И, — злобы жалкіе рабы, —
Себя на гибель обрекаютъ.
Забыли люди про любовь,
Имъ стало чуждо это слово...
И вотъ опять польется кровь, —
Для злого дѣла все готово!..
А безъ любви не будетъ мира,
Вражды людской не превозмочь. —
Моя-же немощная лира
Ничѣмъ не можетъ тутъ помочь.

Князь Михаилъ Гагаринъ.
Брюссель.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

CRONICA

— Aflăm cu durere despre încetarea din viață a proprietarului din Marcouți—Hotin, *Vasile Constantinovici Kazimir*. Moșier mare și pianist talentat, cu studii la Conservatorul la Wiena (clasa prof. Leșetki), regretatul Kazimir a fost un reprezentant destoinic al familiei sale nobile, fratele venerabilului C. C. Kazimir, pe care l-a secondat în organizarea expozițiilor din Edineț. A murit în al 71-lea an al vieții în Iulie a. c.

— «Gazeta Femeii» aduce vestea tristă a morții aceleia, care a fost *Ionica Rădoi*, o femee distinsă, smulsă fulgerător de o moarte năprasnică. La Congresul F. U. Femeilor Române din Septembrie anului trecut, defuncta a conferențiat la Chișinău despre «Femeia pentru pace».

— In vârstă de 73 ani s'a stins *Vlad. Alex. Gvozdinski*, fostul primar al Orheiului (1904—1909).

— La Buzău, în vârstă de 67 ani, a murit generalul *Ion Vernescu*, care, îndată după Unire, a condus cadrele armatei în jud. Hotin.

— Ziarele cortinuă să aducă diferite știri despre neorânduelile ce se petrec în jurul moștenirii mareșalului *M. C. Ballas* din Cetatea-Albă.

— Circulă zvonuri despre o ceartă izbucnită la adunarea generală a Asociației «*Solidaritatea*», a foștilor nobili din Basarabia. Adunarea s'a ținut la 10 Noembrie, încât putem exprima încă odată regretul nostru că nu toți membrii (din oficiu) Asociației se interesează de soarta ei.

— Ziarul «Dreptatea» din București publică un articol al d-lui Ion Cămărășescu, f. ministru: «*La căpătâiul Basarabiei*», „Basarabia moare de foame!—scrie d-l Cămărășescu.—Strigătul însă se repetă prea des. Suferința Basarabiei dăinuiește de mult și nu poate fi consecința unui simplu accident".

Vre-o zece ani în urmă, Pavel Gore zicea că situația gospodăriei basarabene este catastrofală. Astăzi catastrofa a progresat... cu zece ani înainte. Țăranii emigrează... copiii pleacă să-și caute pâinea în alte părți... ogoarele pustiite nu mai rodesc, iar animalele pier...

Unde mergem ??

«Sardinia României» — Basarabia își așteaptă un Mussolini al ei, măcar un singur om *al ei* la cârma țării, care să fi gândit la provincia binecuvântată de Dumnezeu și obidită de oameni

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

— Biserica fostei legații diplomatice ruse din București a trecut în posesia Universității Capitalei.

— Biserica din *Lipcani* își sărbătorește centenarul.

— S'au împlinit trei decenii dela moartea lui *F. F. Osterman*, întemeetorul și primul conducător al Muzeului Național din Chișinău.

— La 11 Decembrie a avut loc alegerea Episcopului de Hotin. Majoritatea voturilor a întrunit P. S. *Tit Simedrea*, vicarul Patriarhiei. Născut în 1886 în jud. Vlașca, studiile le-a făcut în țară și'n Franța, călugărindu-se în 1924.

— La 3 Noembrie, în cadrul Ligii Culturale și a Institutului Social Român din Basarabia (Secția Economică), a conferențiat la Chișinău d-l *Prof. Nicolae Iorga*. Subiectul conferinței: «Eșirea din actualele greutăți economice». In aceeași zi, d-l Prof. Iorga a participat la comemorarea aniversării a 1500 de ani dela traducerea Bibliei în limba armenească. Festivitatea s'a desfășurat sub auspiciile Obștei locale-armenești, venind, cu această ocazie, la Chișinău, și *I. P. S. Arhiepiscop Husic*. Am avut plăcerea să discutăm cu I. P. S. Arhiepiscop unele chestiuni interesante, privind viața Armenilor din Basarabia în prezent și 'n trecut. La festivitate a ținut un discurs ocazional d-l avocat *Gr. Ohanov*.

— La 29 Noembrie, în cadrul Universității Populare din Chișinău, d-l Prof. *Ștefan Ciobanu*, Membru al Academiei Române, a conferențiat despre «Mișcarea literară la Românii transnistrieni». E de observat erudiția conferențiarului, care vădește atenția încordată ce o consacră fruntașul basarabean frământărilor culturale de dincolo de Nistru.

— Presa europeană anunță succesul deosebit al scriitorului nostru, d-l Georges Grecianu, care a ținut un ciclu de conferințe la Paris (sub auspiciile Ambasadei Belgiene și Legației Suedeze) și la Bruxelles (sub auspiciile Ambasadei Franceze și a Bourgmestrului Max, Ministru de Stat). D-l Grecianu a vorbit despre Regina Astrid, despre care pregătește un volum pentru tipar.

D-na Maria Baiulescu, venerabila Președintă a Federației Uniunilor Femeilor Române, ne scrie :

„Admir mereu munca D-Voastră atât de dificilă, căreia V'ați consacrat. „Vă mulțumesc din toată inima, că mă țineți în curent cu această Revistă, din care am învățat a cunoaște mai de aproape generația distinsă a Basarabiei, introducându-ne acum și cu figurile proeminente ale Bucovinei și ale Moldovei. Este grea misiunea D-Voastră, încât cu greu s'ar găsi și pe aici cineva care s'ar devota unei atât de grele lucrări, însă D-Voastră o faceți cu drag și cu ușurință, fiind **închinată neuitatei D-Voastră „Mame"**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

„Am avut în zilele trecute o amintire de acei devotați Basarabeni Mihail și Eliza Stroescu, care au venit nechemați și nerugați la Brașov cu donația lor, pentru Societatea Meseriașilor Români, înființată de neuitatul meu Tată, care a dispus ca în fiecare an, Societatea aceasta să servească un parastas pentru generoșii defuncți.

„Astfel s'a săvârșit și în anul acesta cu ocazia Sărbătoarei Mihail și Gavril, acest parastas pentru odihna sufletelor lor.

„Congresul ultim m'a legat și mai mult de Basarabia și astăzi lucrez în calitate de Președintă a Filialei „Crucii Roșii" Brașov, cu cea mai mare dragoste pentru ajutorarea celor 6 județe înfometate".

— D-l Prof. *Ion Nistor*, Membru al Academiei Române și Ministru, a fost proclamat Membru Onorar al Academiei Cehoslovace.

— Liga Femeilor Basarabene a inaugurat cursurile practice de specialitate «Maria Baiulescu!»

— Aducem mulțumirile noastre sincere d-lui *General Radu Rosetti*, Membru al Academiei Române, pentru trimiterea cărților necesare revistei noastre.

— Rugăm persoanele ce-ar avea posibilitate, să ne comunice textul, în care se vorbește despre faimosul Manuc-Bei, în operele:

1. Stanislas Bellanger. La Kéroutza, II, 45—62.

2. Lagarde. Voyage de Moscou, pag. 368, sau (de același autor) «Gemölde des Wiener-Kongresses», München, bei Georg Müller. 1914, vol. I, pag. 305.

— Revista noastră are absolută nevoie de volumele Documentelor Hurmuzaki: 1. Volumul III, suplement III, București, 1889, (memoriile contelui Langeron), și 2. Vol. XVI, București, 1912 (corespondența diplomatică).

— Suntem recunoscători d-lui *J. E. Grecianu* din Wiena, *P. C. Părinte Akinian* din Congregația Mhitaristă din Wiena și d-lui *Em. Popescu*, Consul la Rusciuc, pentru lucrările privitoare la Manuc-Bei, puse la dispoziția noastră.

— La 5 Decembrie s'a împlinit centenarul Colegiului Juridic din Petersburg. Cu această ocazie, învățatul nostru *Gr. V. Komarov*, mosier la Cubolta—Bălți, dedică în ziarul «Naşa Reci» un articol însemnat, plin de amintiri plăcute despre viața Colegiului și a elevilor, printre cari au fost prinții Oldenburg și Leichtenberg, viitorul Rege Alexandru al Jugoslaviei și alții.

— **Biblioteca Publică din New-York**, prin Directorul ei, s'a adresat revistei noastre, cerând ca această ediție prețioasă pentru Bibliotecă să fie complectată în trecut și urmărită—ca abonament—în viitor. Regretăm faptul că, pierzându-se o scrisoare a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Bibliotecii, din 16 Iulie a. c., n'am răspuns decât la a doua rugăminte, din 22 Noembrie.

— Pierderea destul de frecventă a corespondenței revistei noastre, ne obligă să subliniem pe calea aceasta, că răspundem la toate adresele ce le primim, încât persoanele care n'au primit nici un răspuns sunt rugate să reclame cazul

— S'au primit la redacție:

«**Gazeta Femeii**», No. 31–32, numere închinate Suveranei; și No. 33–34.

«**Revista Critică**», Iași, dir. Prof. Giorge Pascu.

«**Moldova Nouă**», rev. trim., organul As. Cult. a Transnistrienilor, No. 2–3. Dir. N. P. Smochină. Articolul de fond: «Republica Moldovenească a Sovietelor», de N. Smochină, o lucrare de actualitate și foarte bine informată. Urmează contribuțiile d-lor: T. Vlădică, Al. Smochină și M. Florin.

«**Ararat**», București, an. XI, No. 128, Decembrie, dir. V. Mestugean.

«**Știri din Țara Sfântă**», No. 69–72, și «**Mormântul Domnului**», No. 41–44, director Preot. Gr. D. Cruceanu.

— **Revista noastră** își închee anul. Rezultatul este: aproape 650 de pagini publicate de material istoric, variat și adesea necunoscut, ilustrat cu peste 300 de clișee. In felul acesta apare, din negura necercetată a vremurilor, Basarabia—Moldova străveche, plină de un farmec al ei specific.

Anul acesta ne-a adus succese frumoase în Țară și peste hotar. Am fost premiați de Institutul de Istorie și Heraldică al Franței, am obținut referințe elogioase în marea presă europeană...

Și totuși în Țară nu s'a găsit *nimeni* din înaintașii culturi românești, ca să ia sub ocrotirea sa revista noastră.

Nici Academia Română, nici Fundațiile Regale, nici Institutul Social Român sau alte societăți academice, nu s'au exprimat în direcția aceasta. Nu-și exprimă bunăvoința lor așa de prețioasă pentru un început, ca revista noastră, fruntașii acestor instituții; nu ne sprijină nici oficialitățile. Nu ni se acordă nici o subvenție, ba chiar un carnet de liber parcurs pe C. F. R., atât de necesar pentru o muncă ca a noastră.

Iarăși apelăm la apostolii adevărați ai Țării noastre și sperăm, că se va găsi odată, în mijlocul atâtora, cari mânuesc fondurile culturale, măcar un singur *om*, care să ne aprecieze munca și să ne răspundă. Se cere așa de puțin: să ni se asigure măcar tiparul.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

Muncim din răsputeri. Cheltuim ultimul ban, ca să refacem trecutul Țării acesteia. Dacă avem defecte, să ni se spuie ca să le îndreptăm, dar lipsurile principale, toate izvoresc din... lipsa de fonduri.

Revista «Din trecutul nostru» a costat, până'n prezent (tipar, clișee, excursii, corespondență etc.) peste 120.000 lei. Suma aceasta, până la 80.000 lei, au acoperit-o prietenii ediției. Restul ...Dumnezeu a dat! Odată numai, mulțumită d-lui Ion Costin, Primar al Chișinăului, am obținut un sprijin de 10.000 lei.

Desfacerea și abonamentele acoperă exact.. timbrarea la emisiune. Trimitem în mod gratuit colaboratorilor fără mijloace, dar și cititorilor avuți. Abonamente anuale nu facem, căci, deși revista apare regulat de-atâta timp, nu putem totuși garanta apariția ei și pe viitor.

Numărul acesta este cel din urmă, ce-l trimitem prietenilor cu stare, cari nu înțeleg totuși să ne transmită măcar costul revistei. Nu primim subvenții... Poate de aceea că nu știm să cerșim și să prezentăm cereri în toate ocaziile. Dar așteptăm ca persoane destoinice să se găsească ele însăși ca să ne vie în ajutor.

Insă până atunci vom putea expedia revista noastră numai acelora, cari ne vor transmite prin poștă costul după aprecierea lor — al revistelor; să facă aceasta nu pentru noi, ci pentru existența revistei însăși!! Unii—chiar majoritatea, nu s'au interesat să ne trimeată măcar un sprijin binevoitor pentru... timbre! Și cu atât mai mare afecțiune simțim pentru acei, cari ne-au transmis zeci și sute de lei, chiar mii, ca să complecteze acele 80.000 lei cota cititorului.

Să nu se supere deci nimeni, citind *scrisoarea* aceasta. O scriem nu cu cerneală...

Cine dorește ca revista să existe, să vie în ajutorul ei!

Și, ca încheere: e greu de verificat sumele ce ne sunt transmise. Deaceea sumele a căror achitare n'o vom confirma prin scrisori speciale, le vom trece în «Cronica» revistei. Ajutoarele, primirea cărora nu se va confirma pe nici o cale, rugăm *să ni se reclame imediat.*

S'au primit: 50 lei—mag. Al. Costin-București, 160—prof. A. Stino, 50—mag. T. Stamati-Ciurea, 100—dr. E. Kazimir, 100—Maria P. Economu, 50—av. T. Stoica, 200—av. H. Marchetti, 50—L. Știrbăț, 1500—K., 50—av. P. Grossu, 102—Elena M. Krupenski, 500—P., 250 (abon. an.)—dr. I. Măldărescu, 100—L.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

VERIFICAT 1987

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.iini.ro